

**UCHWAŁA NR II/8/2018
RADY MIEJSKIEJ DOBRZYŃ NAD WISŁĄ**

z dnia 28 listopada 2018 r.

w sprawie przyjęcia Programu Wspierania Rodziny w Gminie Dobrzyń nad Wisłą na lata 2018-2020

Na podstawie art. 7 ust. 1 i 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994, poz. 1000, poz. 1349 i poz. 1432) oraz art. 176 pkt. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 998, poz. 1076 i poz. 1544), uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjąć Program Wspierania Rodziny w Gminie Dobrzyń nad Wisłą na lata 2018-2020 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały zleca się Burmistrzowi Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w sposób zwyczajowo przyjęty na terenie Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą oraz podlega ogłoszeniu w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta i Gminy w Dobrzyniu nad Wisłą.

**PRZEWODNICZĄCY
RADY MIEJSKIEJ**

inż. Krzysztof Pryciak

Załącznik do uchwały Nr II/8/2018
Rady Miejskiej Dobrzyń nad Wisłą
z dnia 28 listopada 2018 r.

Program
Wspierania Rodziny w Gminie Dobrzyń nad Wisłą
na lata 2018-2020

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	3
1. PODSTAWOWE POJĘCIA I REGULACJE PRAWNE.....	4
1.1. REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE RODZINY I DZIECKA W USTAWODAWSTWIE KRAJOWYM.....	4
1.2. REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE RODZINY I DZIECKA W USTAWODAWSTWIE MIĘDZYNARODOWYM.....	5
1.3. UWARUNKOWANIA PRAWNE REALIZACJI PROGRAMU	6
2. DIAGNOZA SYTUACJI RODZINY I DZIECKA W GMINIE DOBRZYŃ NAD WISŁĄ	7
2.1. ADRESACI PROGRAMU	8
2.2. CHARAKTERYSTYKA GMINY	8
2.2.1. DANE OGÓLNE	8
2.2.2. DEMOGRAFIA.....	9
2.2.3. INFRASTRUKTURA MIESZKANIOWA	10
2.2.4. SYTUACJA NA RYNKU PRACY	11
2.2.5. PRZESTĘCZOŚĆ ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE NA RZECZ ZAPEWNIENIA BEZPIECZEŃSTWA W GMINIE.....	12
2.3. ZASOBY WSPIERAJĄCE RODZINĘ I DZIECKO.....	13
2.3.1. JEDNOSTKI WSPARCIA Z TERENU GMINY	13
2.3.2. JEDNOSTKI WSPARCIA SPOZA GMINY.....	22
2.4. BADANIA ANKIETOWE	24
2.4.1. BADANIA ANKIETOWE PRZEPROWADZONE WŚRÓD MIESZKAŃCÓW.....	24
2.4.2. BADANIA ANKIETOWE W PLACÓWKACH OŚWIATOWYCH	29
2.5. ANALIZA SWOT	33
2.6. OCENA WDROŻENIA POPRZEDNIO REALIZOWANEGO PROGRAMU WSPIERANIA RODZINY W GMINIE DOBRZYŃ NAD WISŁĄ	37
3. PROJEKTOWANE DZIAŁANIA PROGRAMOWE	38
3.1. CEL GŁÓWNY PROGRAMU.....	38
3.2. CELE OPERACYJNE, DZIAŁANIA	39
4. REALIZACJA PROGRAMU	52
4.1. KOORDYNATOR, PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE I PARTNERZY.....	52
4.2. FINANSOWANIE.....	52
4.3. MONITORING, EWALUACJA, SPRAWOZDAWCZOŚĆ	52

WPROWADZENIE

Najogólniej rodzinę określa się jako podstawową komórkę społeczną, składającą się z rodziców (rodzica) i dzieci. Cechą wspólną wszystkich definicji rodziny jest to, że zapewnia ona ciągłość biologiczną społeczeństwa i przekazuje dziedzictwo kulturowe następnym pokoleniom. Podkreśla się również instytucjonalną formę małżeństwa, poprzez którą powstaje system pokrewieństwa i dziedziczenia.

Rodzina pełni szereg funkcji mających na celu zaspokajanie potrzeb swoich członków. Przede wszystkim warunkuje prawidłowy rozwój biologiczny i psychospołeczny dziecka. Jest pierwszą instytucją wychowawczą, w której przebiega proces socjalizacji dzieci, kształtowanie ich osobowości oraz przygotowanie do przyszłych ról społecznych. Rodzina oddziałuje na dziecko poprzez określony i swoisty układ stosunków społecznych, na których podłożu dziecko przyswaja sobie określone wartości i wzory osobowe.

Prawidłowemu funkcjonowaniu rodziny zagraża szereg czynników, wśród których istotną rolę odgrywają zjawiska patologiczne. Ich oddziaływanie czyni daną rodzinę dysfunkcyjną, czyli taką, która nie potrafi sprostać swoim obowiązkom względem dzieci i innych członków rodziny oraz pomyślnie rozwiązywać swoich problemów i sytuacji kryzysowych. Do zjawisk patologicznych zalicza się: alkoholizm, narkomanię, przestępczość oraz przemoc w rodzinie. Są one najczęstszą przyczyną niedostosowania społecznego dzieci.

Stworzenie lokalnego systemu wspierania rodziny daje możliwość świadczenia komplementarnego wsparcia rodzinom, które stają się bezradne i marginalizowane. W systemie takim ważne jest, by prowadzone działania oprzeć na przekonaniu, że naturalnym i koniecznym środowiskiem wychowania dziecka jest rodzina. W pierwszej kolejności system ten powinien być nastawiony na pomoc w rozwiązywaniu życiowych problemów rodziny, zanim nastąpi rozkład więzi rodzinnych oraz zaistnieją okoliczności zmuszające do rozłączenia rodziny. Należy przy tym pamiętać, iż efektywna praca z rodziną musi być stała, intensywna i dotyczyć jej ważnych problemów.

Niniejszy Program Wspierania Rodziny w Gminie Dobrzyń nad Wisłą został opracowany w Miejsko-Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą przy merytorycznym wsparciu Ośrodka Kształcenia Służb Publicznych i Socjalnych – Centrum AV w Częstochowie. Jest on zgodny z art. 176 pkt. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998 z późn. zm.), który w ramach zadań własnych gminy przewiduje „opracowanie i realizację 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny”. Program został opracowany na lata 2018-2020, a w ramach diagnozy analizie poddano dane z lat 2014-2016.

1. PODSTAWOWE POJĘCIA I REGULACJE PRAWNE

1.1. REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE RODZINY I DZIECKA W USTAWODAWSTWIE KRAJOWYM

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 18. stanowi, że małżeństwo, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej.

Kodeks karny (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 2017 r. poz. 2204 z późn. zm.) rozróżnia nieletniego (przed ukończeniem 17 lat) i młodocianego (popelnia czyn zabroniony przed ukończeniem 21 lat, ale ukończył 24 lata, zanim zapadło orzeczenie w pierwszej instancji). Kodeks cywilny (ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2017 r. poz. 459 z późn. zm.) wyróżnia małoletniego (osobę przed ukończeniem 18. roku życia), natomiast kodeks pracy (ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 2018 r. poz. 108 z późn. zm.), tak jak kodeks karny – młodocianego (z tym że w przypadku prawa pracy jest to osoba pomiędzy 16. a 18. rokiem życia).

Kodeks karny zakłada ściganie z urzędu przestępstw przeciwko rodzinie, do których zalicza: bigamię, znęcanie się nad członkami rodziny, rozpijanie małoletniego, uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego, porzucenie i uprowadzenie dziecka.

Dzieci do 13. roku życia nie mają zdolności do czynności prawnych, a w ich imieniu działają rodzice lub opiekunowie prawni. Ograniczoną zdolność do czynności prawnych Kodeks cywilny przyznaje dzieciom, które ukończyły 13 lat. Pełną zdolność do czynności prawnych uzyskuje się wraz z ukończeniem 18. roku życia (jedyne odstępstwo stanowi wcześniejsze zawarcie związku małżeńskiego). Dziecko pozostaje aż do uzyskania pełnoletności, tj. ukończenia 18 lat, pod władzą rodzicielską.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy (ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2017 r. poz. 682) normuje problematykę zawierania i ustanawiania małżeństw, stosunków majątkowych między małżonkami, obowiązków alimentacyjnych, pochodzenia dziecka, stosunków między rodzicami i dziećmi, instytucji przysposobienia, opieki i kurateli.

Kodeks postępowania cywilnego (ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2018 r. poz. 155 z późn. zm.) chroni rodzinę w postępowaniu egzekucyjnym. Kodeks pracy służy głównie ochronie macierzyństwa i zdrowia kobiet.

1.2. REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE RODZINY I DZIECKA W USTAWODAWSTWIE MIĘDZYNARODOWYM

Problematykę rodzinną podejmują ratyfikowane przez Polskę akty międzynarodowe.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (uchwalona przez ONZ 10 grudnia 1948 r.) określa w art. 16 rodzinę jako naturalną i podstawową komórkę społeczeństwa i przyznaje jej prawo do ochrony ze strony społeczeństwa i państwa.

Europejska Karta Społeczna z 1961 r. (zapis w pkt. 16 pierwszej części) stwierdza, iż rodzina, jako podstawowa komórka społeczeństwa, ma prawo do odpowiedniej ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej dla zapewnienia jej pełnego rozwoju.

Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, uchwalona rezolucją nr 34/180 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 18 grudnia 1979 r. podkreśla m.in. wpływ kobiet na wzrost dobrobytu społeczeństwa i rodziny.

Konwencja o Prawach Dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989 r., ustanawia status dziecka oparty na założeniach, że jest ono samodzielnym podmiotem, wymagającym – ze względu na swoją niedojrzałość psychiczną i fizyczną – szczególnej opieki i ochrony prawnej, posiadającym jako istota ludzka prawo do poszanowania tożsamości, godności i prywatności, a rodzina jest najlepszym środowiskiem wychowania i wymaga ze strony państwa wsparcia.

Europejska Konwencja o Przysposobieniu Dzieci (Europejska Konwencja o Przysposobieniu Dzieci, sporządzona w Strasburgu dnia 24 kwietnia 1967 r. (Dz. U. 1999 nr 99 poz. 1157) ma zastosowanie do dzieci, które w momencie przysposobienia nie ukończyły 18 lat, nie zawarły związku małżeńskiego oraz nie są uznawane przez prawo za pełnoletnie.

Europejska Konwencja o Statusie Prawnym Dziecka Pozamałżeńskiego (Europejska Konwencja o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego, sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1975 r. (Dz. U. 1999 nr 79 poz. 888), zrównuje w prawach dzieci małżeńskie i pozamałżeńskie.

Uchwalona przez Stolicę Apostolską Karta Praw Rodziny w 1980 r. podkreśla m.in. prawo do istnienia i budowy rodziny, prawo do przekazania życia i wychowania dzieci wedle własnych tradycji i wartości, prawo do mieszkania pozwalającego na godziwe życie rodzinne oraz prawo do zabezpieczenia fizycznego, społecznego, politycznego i ekonomicznego.

1.3. UWARUNKOWANIA PRAWNE REALIZACJI PROGRAMU

Program Wsparcia Rodziny w Gminie Dobrzyń nad Wisłą na lata 2018-2020 będzie realizowany m.in. w oparciu o następujące akty prawne:

- ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2018 r. poz. 1508, z późn. zm.),
- ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1952 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. 2018 poz. 554 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 r. poz. 1390),
- ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2016 r. poz. 487 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. 2018 poz. 1030),
- ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz. U. z 2018 r. poz. 603),
- ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r. o ustalaniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów (Dz. U. z 2017 r. poz. 2092),
- ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Dz. U. z 2017 r. poz. 1832 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz. U. z 2017 r. poz. 1851 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” (Dz. U. z 2016 r. poz. 1860 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2018 r. poz. 450 z późn. zm.).

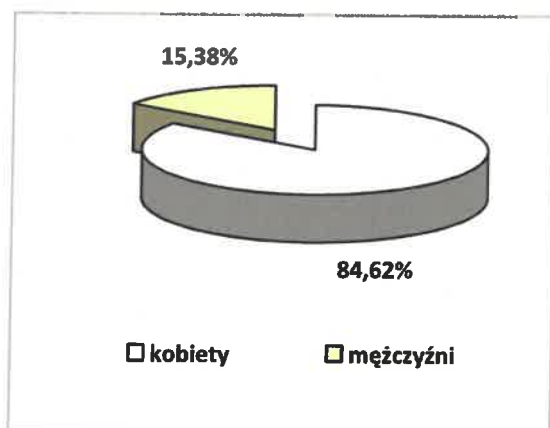
2. DIAGNOZA SYTUACJI RODZINY I DZIECKA W GMINIE DOBRZYŃ NAD WISŁĄ

Diagnoza sytuacji rodziny i dziecka w gminie Dobrzyń nad Wisłą została oparta na badaniu źródeł zastanych (danych pozyskanych z instytucji i organizacji działających w gminie, bądź obejmujących zasięgiem działania jej mieszkańców) oraz analizie ankiet skierowanych do przedstawicieli środowiska lokalnego i pedagogów funkcjonujących w gminie placówek oświatowych.

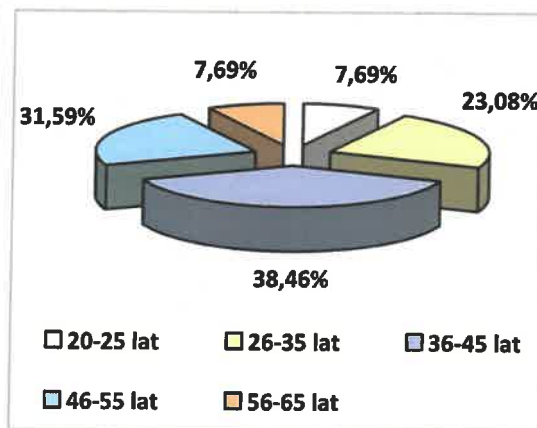
Do analizy przedłożono 13 anonimowo wypełnionych ankiet skierowanych do mieszkańców oraz 5 ankiet wypełnionych przez pedagogów z placówek oświatowych.

Wśród respondentów ankiet skierowanych do mieszkańców 84,6% stanowiły kobiety, mężczyźni stanowili 15,4% tej próby. Najliczniej reprezentowana była grupa wiekowa 36-45 lat (38,46%), a następnie ex aequo 26-35 lat i 46-55 lat (po 23,07%). Najmniej licznie reprezentowane były grupy wiekowe 20-25 lat i 56-65 lat (po 7,69%). Strukturę ankietowanych ilustrują poniższe wykresy.

Wykres 1. Struktura ankietowanych według kryterium płci.

Wykres 2. Struktura respondentów według kryterium wieku.

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Zdecydowaną większość wśród ankietowanych stanowiły osoby zamieszkujące w gminie Dobrzyń nad Wisłą od urodzenia (76,93%), a następnie osoby zamieszkujące gminę od 30 lat, od 17 lat i od 4 lat (po 7,69%). Pod względem poziomu wykształcenia najliczniej reprezentowana była grupa osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (61,53%), kolejne grupy stanowiły osoby legitymujące się wykształceniem podstawowym i średnim (po 15,39%), a następnie osoby z wykształceniem wyższym (7,69%).

Diagnoza uwzględnia również analizę SWOT, która została przeprowadzona w obszarach: „Rodzina, dziecko i młodzież, przemoc w rodzinie”; „Zdrowie, uzależnienia,

bezpieczeństwo publiczne” oraz „Kapitał społeczny i ludzki”, a także ocenę poprzednio realizowanego programu.

2.1. ADRESACI PROGRAMU

Adresatami Programu Wspierania Rodziny w Gminie Dobrzyń nad Wisłą na lata 2018-2020 są rodziny zamieszkujące teren gminy, w szczególności rodziny zagrożone wykluczeniem społecznym oraz rodziny wymagające wsparcia ze strony profesjonalnych służb społecznych.

Program kierowany jest głównie do: rodzin niepełnych, rodzin wielodzietnych, rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym, małoletnich matek, rodzin wychowujących dzieci do lat 5, rodzin zmagających się z trudnościami wychowywania dzieci w wieku dojrzewania, rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz rodzin przeżywających trudności związane ze stanem zdrowia dziecka.

2.2. CHARAKTERYSTYKA GMINY

2.2.1. DANE OGÓLNE

Gmina Dobrzyń nad Wisłą jest gminą miejsko-wiejską, położoną w południowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie lipnowskim. Siedzibą władz gminy jest miasto Dobrzyń nad Wisłą. Na terenie gminy jest 31 miejscowości, a jej strukturę administracyjną tworzą 24 jednostki pomocnicze-sołectwa: Bachorzewo, Chalin, Dyblin, Glewo, Główny, Grochowski, Kamienica, Kisielewo, Kochoń, Krępa, Krojczyn, Kolonia Chalin, Lenie Wielkie, Michałkowo, Mokowo, Mokówko, Płomiany, Ruszkowo, Strachon, Stróżewo, Szpiecowo, Tulibowo, Wierznica, Zbyszewo. Powierzchnia gminy wynosi 115,44 km², z czego 5,5 km² zajmuje miasto, a 109,9 km² to tereny wiejskie.

Gmina ma charakter rolniczy. Użytki rolne zajmują 8 929,605 ha (ok. 83% powierzchni gminy), a gleby zaliczane są na ogół do wysokich klas jakościowych, 300,122 ha zajmują lasy i grunty leśne, a 254,323 ha to pozostałe grunty i nieużytki. Sieć wodociągowa obejmuje cały teren gminy i mogą z niej korzystać wszyscy mieszkańcy. Znacznie mniejszy zasięg ma sieć kanalizacyjna, którą obsługują 2 oczyszczalnie ścieków (korzysta z niej ok. 26% mieszkańców).

Z końcem 2016 r. gmina liczyła ogółem 7 840 mieszkańców, w tym 3 909 kobiet, które stanowiły 49,8% ogółu ludności, a gęstość zaludnienia wynosiła 67,6 osoby na 1 km².

W latach 2014-2016 udział bezrobotnych w liczbie ludności gminy w wieku produkcyjnym wynosił odpowiednio 15,9%, 13,9% i 14,9%. Stopa bezrobocia w powiecie w tym samym rozpatrywanym okresie wynosiła 25,5%, 21,9% i 21,7%. W 2016 r. w ewidencji gminnej były zarejestrowane 273 podmioty gospodarcze. Większość z nich działała w sektorze prywatnym, głównie były to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Mieszkańcy gminy mają zapewnioną opiekę w 3 Niepublicznych Zakładach Opieki Zdrowotnej mieszczących się w Chalinie, Grochowsku i Dobrzyniu nad Wisłą. Opiekę stomatologiczną świadczą gabinety: przy szkole podstawowej w Dobrzyniu nad Wisłą oraz w Niepublicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Grochowsku. W gminie działają 2 apteki w Dobrzyniu nad Wisłą oraz 1 punkt apteczny w Grochowsku.

W roku szkolnym 2017/2018 w gminie funkcjonowało ogółem 9 placówek oświatowych (4 placówki wychowania przedszkolnego, 4 szkoły podstawowe, 1 zespół szkół ponadpodstawowych). Działalność kulturalna w gminie skupia się wokół Dobrzyńskiego Domu Kultury „Żak” oraz Biblioteki Publicznej w Dobrzyniu nad Wisłą. Propagowaniu sportu, rozwojowi kultury fizycznej i rekreacji w gminie służy Dobrzyńskie Centrum Kultury i Sportu, 6 klubów sportowych, w tym 2 uczniowskie, 6 boisk sportowych i 9 placów zabaw.

Pomoc społeczną w gminie świadczy Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą, którego działalność często bywa uzupełniana przez współpracę z innymi instytucjami, organizacjami pozarządowymi czy Kościołem, co sprzyja poprawie efektywności działań podejmowanych w celu niwelowania skutków problemów społecznych dotyczących mieszkańców.

2.2.2. DEMOGRAFIA

Z końcem 2016 r. gmina Dobrzyń nad Wisłą liczyła 7 840 mieszkańców, w tym 3 909 kobiet, które stanowiły 49,8% ogółu ludności. Gęstość zaludnienia wynosiła 67,6 osoby na 1 km². Szczegółowe dane na temat struktury wiekowej ludności gminy i jej zmian w latach 2014-2016 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Struktura wiekowa ludności gminy w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba osób w wieku przedprodukcyjnym	1 635	1 597	1 548
liczba osób w wieku produkcyjnym	5 105	5 076	5 015
liczba osób w wieku poprodukcyjnym	1 198	1 230	1 277
ogółem	7 938	7 903	7 840

Dane Urzędu Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą.

W latach 2014-2016 z roku na rok zmniejszała się populacja gminy; malała zarówno liczba dzieci i młodzieży, jak i liczba osób w wieku produkcyjnym, systematycznie rosła natomiast liczba osób starszych. W analizowanym okresie zmniejszyła się liczba urodzeń, ale także liczba zgonów. Obliczany na ich podstawie przyrost naturalny ulegał wahaniom. Na ogólną liczbę ludności, oprócz przyrostu naturalnego, wpływ ma również ruch migracyjny jaki na danym terenie się odbywa. Dane szczegółowe dotyczące przyrostu naturalnego, a także migracji przedstawiają poniższe tabele.

Tabela 2. Ruch naturalny ludności gminy w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba urodzeń żywych	80	70	75
liczba zgonów	97	73	65
przyrost naturalny	-17	-3	10

Dane Urzędu Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą

Tabela 3. Ruch migracyjny ludności gminy w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
zameldowania spoza gminy	59	88	52
w tym z zagranicy	b. d.	22	16
wymeldowania poza gminę	76	80	80
w tym za granicę	0	0	0
saldo migracji ogółem	-17	8	-28

Dane Urzędu Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą

2.2.3. INFRASTRUKTURA MIESZKANIOWA

W latach 2014-2016 liczba mieszkań komunalnych w gminie zmniejszała się – ze 130 w 2014 r. do 119 w 2016 r. W ostatnim roku analizy zamieszkiwało w nich 271 osób. Spadała także liczba wniosków złożonych o mieszkania z zasobów gminy oraz liczba osób oczekujących na mieszkania socjalne. Dane szczegółowe w tym zakresie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 4. Zasoby mieszkaniowe będące w posiadaniu gminy w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba mieszkań komunalnych	130	125	119
łączna liczba osób mieszkających w mieszkaniach komunalnych	292	285	271
liczba wniosków złożonych o mieszkania z zasobów gminy	5	4	3
liczba mieszkań socjalnych	7	8	8
łączna liczba osób mieszkających w mieszkaniach socjalnych	23	25	21
liczba oczekujących na mieszkania socjalne	8	3	4

Dane Urzędu Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą

Gospodarstwom domowym, które ze względu na swoją trudną sytuację ekonomiczną nie są w stanie pokrywać całości kosztów związanych z utrzymaniem mieszkania, wypłacane są dodatki mieszkaniowe. W gminie Dobrzyń nad Wisłą pomoc ta jest realizowana przez Urząd Miasta i Gminy. Dane w tym zakresie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 5. Dodatki mieszkaniowe przyznane w gminie w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba rodzin, którym decyzją przyznano dodatek	91	77	78
liczba przyznanych dodatków	145	139	148
wartość przyznanych dodatków (w zł)	120 539	120 335	118 710

Dane Urzędu Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą

W latach 2014-2016 liczba rodzin, którym przyznano dodatki mieszkaniowe, podobnie zmniejszała się liczba wypłacanych dodatków oraz kwoty przeznaczone na ten cel.

2.2.4. SYTUACJA NA RYNKU PRACY

Według danych Powiatowego Urzędu Pracy w Lipnie w latach 2014-2016 liczba osób bezrobotnych w gminie ulegała wahaniom. Podobnie zmieniał się także udział bezrobotnych w liczbie ludności gminy w wieku produkcyjnym.

W analizowanym okresie wśród pozostających bez pracy większość stanowiły kobiety. Dane w tym zakresie przedstawia kolejna tabela.

Tabela 6. Bezrobotni w gminie i ich udział w liczbie ludności gminy w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba bezrobotnych w gminie	805	699	707
udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym	15,9	13,9	14,3
liczba bezrobotnych kobiet w gminie	425	355	380
udział kobiet w liczbie bezrobotnych	52,7%	50,7%	53,7%

Dane Powiatowego Urzędu Pracy w Lipnie.

Uzupełnienie powyższych danych stanowią przedstawione w kolejnej tabeli informacje na temat stopy bezrobocia, jaką odnotowano w latach 2014-2016 w powiecie lipnowskim, województwie kujawsko-pomorskim i w kraju.

Tabela 7. Stopa bezrobocia w powiecie, województwie i w kraju w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
stopa bezrobocia w powiecie lipnowskim	25,5%	21,9%	21,7%
stopa bezrobocia w województwie kujawsko-pomorskim	15,5%	13,2%	12,0%
stopa bezrobocia w kraju	11,4%	9,7%	8,2%

Dane Głównego Urzędu Statystycznego.

W latach 2014-2016 powiat lipnowski charakteryzował się znacznie wyższą, w stosunku do województwa kujawsko-pomorskiego, jak i kraju stopą bezrobocia. Zarówno w powiecie, województwie, jak i w kraju poziom bezrobocia sukcesywnie malał w trakcie rozpatrywanego okresu.

2.2.5. PRZESTĘCZOŚĆ ORAZ DZIAŁANIA PODEJMOWANE NA RZECZ ZAPEWNIENIA BEZPIECZEŃSTWA W GMINIE

Według nadesłanych informacji, Posterunek Policji w Dobrzyniu nad Wisłą prowadził w 2016 roku ogółem 87 postępowań wyjaśniających, w sprawie przestępstw, do których doszło na terenie miasta i gminy. Najwięcej prowadzonych postępowań dotyczyło następujących czynów: prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości – 20 przypadków, znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą – 12, kradzież cudzej rzeczy – 11, zniszczenie lub uszkodzenie mienia – 6, groźby karalne – 6, kradzież z włamaniem – 5, niestosowanie się do orzeczonych przez sąd środków karnych – 3 oraz przestępstwa narkotykowe – 3 przypadki. Prowadzone były także postępowania wyjaśniające w sprawach dotyczących nieumyślnego spowodowania śmierci, znieważenia funkcjonariusza publicznego, uchylania się od obowiązku alimentacyjnego, fałszowania dokumentów, przywłaszczenia cudzej rzeczy, naruszenia zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym oraz narażenia na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia. Odnotowano także pojedyncze przypadki łamania przepisów ustawy o ochronie zwierząt, ustawy Prawo Budowlane, ustawy o rybactwie śródlądowym oraz ustawy o wyrobie alkoholu.

Ponadto funkcjonariusze uczestniczyli w wielu akcjach i programach prewencyjnych, które miały na celu utrzymanie i poprawę bezpieczeństwa publicznego w gminie Dobrzyń nad Wisłą. Podczas przeprowadzonych interwencji oraz w ramach wykonywanych obowiązków służbowych funkcjonariusze Policji sporządzili w 2016 r. 18 formularzy Niebieskiej Karty w stosunku do osób, co do których zachodziło podejrzenie, że są dotknięte przemocą. Przedstawiciele Policji brali także systematyczny udział w posiedzeniach Zespołu Interdyscyplinarnego i spotkaniach grup roboczych oraz organizowali spotkania w szkołach o charakterze edukacyjno-profilaktycznym.

Według danych Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej Sądu Rejonowego w Lipnie pod dozorem kuratora sądowego pozostawały 34 osoby dorosłe z gminy Dobrzyń nad Wisłą, wobec których prowadzono sprawy. 26 osób małoletnich objętych było 15 nadzorami ze względu na ograniczoną władzę rodzicielską. Prowadzone były również 3 nadzory nad osobami nieletnimi z terenu gminy.

2.3. ZASOBY WSPIERAJĄCE RODZINĘ I DZIECKO

Mieszkańcy gminy Dobrzyń nad Wisłą oprócz podmiotów działających lokalnie, mogą korzystać ze wsparcia instytucji ponadlokalnych, regionalnych i ogólnopolskich.

2.3.1. JEDNOSTKI WSPARCIA Z TERENU GMINY

Pomoc społeczną rodzinie i dziecku w gminie świadczy **Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą**. Jednostka ta realizuje zadania wynikające m.in. z takich aktów prawnych, jak: ustawa o pomocy społecznej, ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, ustawa o świadczeniach rodzinnych, ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, ustawa o pomocy państwa w wychowaniu dzieci.

W 2016 r. Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą do realizacji swoich zadań zatrudniał 4 pracowników socjalnych, 1 osobę pełniącą funkcję kierowniczą, 1 realizatora, 1 księgową, 1 pracownika biurowego, 1 asystenta rodziny. Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej na świadczenia z pomocy społecznej w gminie w latach 2014-2016 przeznaczył środki finansowe, które przedstawia poniższa tabela.

Tabela 8. Środki finansowe wydatkowane przez MGOPS na pomoc mieszkańcom gminy w latach 2014-2016

wielkość wydatków (w zł)	2014	2015	2016
ogółem	5 191 569	5 451 685	6 600 584
w tym na świadczenia pomocy społecznej	3 127 746	3 186 772	3 249 808
w tym na świadczenia rodzinne	2 063 823	2 264 913	3 350 776
na zadania własne gminy	419 075	453 575	348 105
na zadania zlecone gminie	2 708 671	2 733 197	2 901 703

Dane Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą.

W 2016 r. wysokość środków finansowych przeznaczonych przez gminę na pomoc mieszkańcom była wyższa niż w latach poprzednich. Liczba osób, którym przyznano świadczenie w latach 2014-2016, zmniejszała się systematycznie, spadała także liczba osób w rodzinach objętych pomocą MGOPS w tym okresie.

Poniżej zamieszczono dane liczbowe dotyczące beneficjentów objętych przez MGOPS wsparciem z zakresu pomocy społecznej w latach 2014-2016.

Tabela 9. Beneficjenci systemu pomocy społecznej w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba osób, którym przyznano decyzją świadczenie	1 172	1 141	1 113
liczba rodzin	796	750	739
liczba osób w rodzinach	1 877	1 791	1 771

Dane Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą.

Analiza struktury wiekowej mieszkańców gminy objętych przez MGOPS w Dobrzyniu nad Wisłą pomocą społeczną w 2016 r. wykazała, że najliczniejszą grupą wiekową była ta w przedziale 31-40 lat (204 osoby), kolejną stanowili mieszkańcy w wieku 22-30 lat (182 osoby), a następną grupa w wieku 41-50 lat (149 osób). Niewielu mniej było beneficjentów w wieku 51-60 lat (136 osób). Najmniej licznie reprezentowani byli odbiorcy pomocy społecznej liczący ponad 61 lat (51 osób) oraz ci w wieku 17-21 lat (57 osób).

Jeśli chodzi o podział beneficjentów pomocy społecznej w gminie według aktywności zawodowej, to zdecydowanie najliczniejszą grupę w 2016 r. stanowiły osoby niepracujące (560 osób), a następną bezrobotni bez prawa do zasiłku (194 osoby), natomiast trzecią grupę stanowiły osoby na zasiłku dla bezrobotnych (107 osób).

W latach 2014-2016 najczęstszą przyczyną przyznawania pomocy społecznej w gminie było ubóstwo. Liczba osób w rodzinach korzystających ze wsparcia MGOPS-u z tego powodu z roku na rok malała. Drugą przyczyną udzielania pomocy było bezrobocie. Liczba osób w rodzinach objętych wsparciem Ośrodka z tego powodu także się zmniejszała.

Bardzo istotnymi przyczynami świadczenia pomocy społecznej w gminie były także: długotrwała lub ciężka choroba, potrzeba ochrony macierzyństwa, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego oraz niepełnosprawność. Poniższa tabela przedstawia szczegółowe dane na temat liczby rodzin i osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej oraz przyczyn przyznawania tej pomocy przez MGOPS w Dobrzyniu nad Wisłą w latach 2014-2016.

Tabela 10. Wybrane powody przyznania pomocy społecznej w gminie w latach 2014-2016

powód przyznania pomocy	liczba rodzin			liczba osób w rodzinach		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
ubóstwo	716	675	522	1 635	1 563	1 227
sieroctwo	0	0	0	0	0	0
bezdomność	9	6	4	19	9	7
potrzeba ochrony macierzyństwa	149	152	137	683	690	622
bezrobocie	635	598	562	1 493	1 425	1 310
niepełnosprawność	102	107	103	173	179	193
długotrwała lub ciężka choroba	168	140	170	418	333	407

bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	150	180	176	496	651	626
w tym rodziny niepełne	93	79	81	256	206	228
w tym rodziny wielodzietne	7	11	19	38	65	110
przemoc w rodzinie	0	1	0	0	2	0
alkoholizm	27	20	21	45	35	34
narkomania	0	0	1	0	0	3
trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego	12	4	2	15	4	2
zdarzenie losowe	3	2	5	5	8	12
sytuacja kryzysowa	2	2	2	14	14	10
klęska żywiołowa lub ekologiczna	0	0	0	0	0	0

Dane Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą.

W latach 2014-2016 najczęstszą formą pomocy udzielaną mieszkańcom gminy była pomoc finansowa, świadczona głównie w postaci zasiłków stałych, okresowych i celowych. Istotną formę pomocy stanowiła praca socjalna. Polegała ona m.in. na udzielaniu informacji, wskazówek i pomocy przy rozwiązywaniu trudnych spraw życiowych, świadczeniu poradnictwa oraz współpracy z innymi podmiotami pomocy społecznej. Bardzo ważną formę wsparcia dla znajdujących się w trudnym położeniu mieszkańców gminy stanowiła pomoc rzeczowa, m.in.: posiłki lub bony żywnościowe, odzież. Dane dotyczące form wsparcia udzielonego mieszkańcom gminy w latach 2014-2016 przedstawia kolejna tabela.

Tabela 11. Rodzaje wsparcia udzielanego przez MGOPS w Dobrzyniu nad Wisłą w latach 2014-2016

formy pomocy	liczba osób, którym przyznano decyzją administracyjną świadczenie			liczba rodzin			liczba osób w rodzinach		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
pieniężna	794	740	680	775	713	654	1 798	1 642	1 439
rzeczowa	383	402	434	218	239	275	866	971	1 077
praca socjalna	X	X	X	620	680	-	1 446	1 564	-
poradnictwo specjalistyczne	X	X	X	12	12	12	36	28	24
schronienie	0	3	3	0	6	2	0	9	9
usługi opiekuńcze	0	0	0	0	0	0	0	0	0
specjalistyczne usługi opiekuńcze	2	3	3	2	3	3	5	8	9
odpłatność za pobyt w domu pomocy społecznej	8	8	8	x	x	x	x	x	x

Dane Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą.

Wśród form pomocy świadczonej przez MGOPS znalazły się również poradnictwo specjalistyczne i specjalistyczne usługi opiekuńcze, udzielanie schronienia i ponoszenie częściowej odpłatności za pobyt w domu pomocy społecznej osób wcześniej zamieszkujących w gminie Dobrzyń nad Wisłą. Istotnym narzędziem pracy socjalnej był kontrakt socjalny. W latach 2014-2016 zawarto odpowiednio: 4, 6 i 5 takich kontraktów.

W 2015 roku na terenie gminy funkcjonowały 3 rodziny zastępcze.

Rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej mogą – zgodnie z postanowieniami ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – otrzymać wsparcie od gminy w postaci asystenta rodziny. Wsparcie asystenta rodziny kierowane jest w szczególności do:

- rodzin, których dzieci przebywają obecnie w pieczy zastępczej, natomiast istnieje szansa ich powrotu do rodziny biologicznej,
- rodzin zagrożonych umieszczeniem dzieci w pieczy zastępczej,
- rodzin, u których występują okresowe trudności w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczej.

W latach 2014-2016 r. w Ośrodku zatrudniano 1 asystenta rodziny, który sprawował pieczę nad: rodzinami dysfunkcyjnymi oraz dziećmi wychowującymi się w tych rodzinach. Przeciętny czas pracy z każdą rodziną wynosił miesięcznie 17,6 godz. w 2014 roku, 13,5 godz. w 2015 roku i 13,5 godz. w 2016 roku. Dane na temat pracy asystenta rodziny zawiera poniższa tabela.

Tabela 12. Asystenci rodziny w gminie w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba asystentów rodziny	1	1	1
liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny	10	13	13
liczba dzieci w tych rodzinach	28	28	29
przeciętny czas pracy z rodziną (miesięcznie)	17,6 godz.	13,5 godz.	13,5 godz.

Dane Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą

W związku z wejściem w życie z dniem 1 stycznia 2017 r. ustawy o wspieraniu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” do kręgu odbiorców usług asystenta rodziny doszły także kobiety w ciąży, ich rodziny oraz rodziny z dzieckiem posiadającym zaświadczenie o zdiagnozowanym ciężkim i nieodwracalnym upośledzeniu albo nieuleczalnej chorobie zagrażającej jego życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu. Pomoc tym osobom i rodzinom polega m.in. na koordynowaniu poradnictwa i wsparcia możliwego do uzyskania ze strony różnych instytucji.

Z tytułu urodzenia się dziecka, u którego zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie albo nieuleczalną chorobę zagrażającą jego życiu, które powstały w prenatalnym okresie rozwoju dziecka lub w czasie porodu, przyznaje się na to dziecko jednorazowe świadczenie w wysokości 4000 zł. Świadczenie przysługuje matce lub ojcu dziecka, opiekunowi prawnemu albo opiekunowi faktycznemu dziecka bez względu na dochód.

W ramach szeroko rozumianej pomocy społecznej rodzinom wymagającym takiej formy wsparcia przyznawane są świadczenia rodzinne. W gminie Dobrzyń nad Wisłą pomoc ta realizowana jest przez Dział Świadczeń Rodzinnych Urzędu Miasta i Gminy. Poniższa tabela prezentuje dane o liczbie i wartości świadczeń rodzinnych przyznanych w latach 2014-2016.

Tabela 13. Świadczenia rodzinne przyznane w gminie w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
wielkość wydatków na świadczenia rodzinne (w zł)	2 618 885	2 470 684	3 207 794
liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenia ogółem	788	682	904
rodzaj świadczenia	liczba przyznanych świadczeń		
zasiłek rodzinny	8 802	8 636	10 011
dodatek do zasiłku z tytułu urodzenia dziecka	32	42	55
dodatek do zasiłku z tytułu opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego	66	43	58
dodatek do zasiłku z tytułu samotnego wychowywania dziecka	581	530	600
dodatek do zasiłku z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego	224	211	204
dodatek do zasiłku z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego	556	537	761
dodatek do zasiłku z tytułu podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania	1 210	1 144	1 240
dodatek do zasiłku z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej	1 344	1 301	1 375
zasiłek pielęgnacyjny	3 038	2 875	2 715
świadczenie pielęgnacyjne	298	303	290
pomoc finansowa w ramach rządowego programu wspierania niektórych osób pobierających świadczenia pielęgnacyjne	0	0	0
specjalny zasiłek opiekuńczy (SZO)	36	112	217
zasiłek dla opiekuna (ZDO)	1 200	533	460
jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka	53	66	65
świadczenie rodzicielskie	0	0	468

Dane Urzędu Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą

W latach 2014-2016 wielkość wydatków przeznaczonych na realizację świadczeń rodzinnych w gminie rosła (z 2 618 885zł w 2014 r. do 3 207 794zł w 2016 r.), wzrastała też liczba przyznanych świadczeń (z 8 802 w 2014 r. do 10 011 w 2016 r.). Najczęściej Dział Świadczeń Rodzinnych Urzędu Miasta i Gminy wypłacał zasiłek rodzinny, który służy częściowemu pokryciu wydatków na utrzymanie dziecka. Istotne formy wsparcia stanowiły również: zasiłek pielęgnacyjny, dodatki do zasiłku rodzinnego z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, z tytułu podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania, z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego.

Istotną formą wsparcia udzielaną mieszkańcom gminy były także świadczenia alimentacyjne. Pomoc tę w gminie Dobrzyń nad Wisłą realizuje Dział Świadczeń Rodzinnych Urzędu Miasta i Gminy, a jest ona świadczona zgodnie z ustawą o pomocy osobom uprawnionym do alimentów. Pomoc była przyznawana dziecku wychowywanemu w rodzinie niepełnej, w przypadku bezskuteczności egzekucji zasądzonych świadczeń alimentacyjnych oraz dzieciom wychowywanym przez osoby pozostające w związkach małżeńskich, przeprowadzających separację lub rozwód.

Liczba świadczeń alimentacyjnych przyznanych mieszkańcom gminy w latach 2014-2016 ulegała wahaniom, rosła natomiast wartość wydatków na realizację świadczeń alimentacyjnych. Dane w tym zakresie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 14. Świadczenia alimentacyjne przyznane w gminie w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba osób, którym decyzją przyznano świadczenie alimentacyjne	66	78	73
liczba przyznanych świadczeń alimentacyjnych	901	888	923
wielkość wydatków na świadczenia alimentacyjne (w zł)	325 117	334 838	347 510

Dane Urzędu Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą

Na podstawie ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz. U. z 2017 r. poz. 1851 z późn. zm.) wypłacane są również świadczenia wychowawcze. Ich celem jest częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych.

Świadczenie przysługuje matce, ojcu, opiekunowi faktycznemu dziecka albo opiekunowi prawnemu dziecka do ukończenia przez dziecko 18. roku życia. Wysokość świadczenia wynosi 500 zł miesięcznie na drugie i kolejne dziecko. Świadczenie wychowawcze przysługuje na pierwsze dziecko, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty 800 zł. Jeżeli członkiem rodziny jest dziecko

niepełnosprawne, świadczenie wychowawcze na pierwsze dziecko przysługuje, jeżeli dochód rodziny w przeliczeniu na osobę nie przekracza kwoty 1 200 zł.

W 2016 r. Dział Świadczeń Rodzinnych Urzędu Miasta i Gminy wypłacił 620 rodzinom uprawnionym do otrzymania pomocy 8 883 świadczenia wychowawcze (w tym 4 443 świadczenia na pierwsze dziecko) na łączną kwotę 4 421 046 zł.

W 2016 r. wydano rodzinom z terenu gminy Dobrzyń nad Wisłą 47 **Kart Dużej Rodziny**. Prawo do posiadania Karty Dużej Rodziny (ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Dz. U. 2017 poz. 1832 z późn. zm.), przysługuje członkowi rodziny wielodzietnej, w której rodzice (rodzic lub małżonek rodzica) mają na utrzymaniu co najmniej troje dzieci:

1. w wieku do 18. roku życia,
2. w wieku do 25. roku życia w przypadku, gdy dziecko się uczy,
3. bez ograniczeń wiekowych – w przypadku dzieci legitymujących się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności.

Dane na temat Karty Dużej Rodziny w gminie Dobrzyń nad Wisłą zawiera tabela zamieszczona poniżej.

Tabela 15. Karta Dużej Rodziny w gminie w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba wydanych kart	279	848	47
liczba rodzin objętych wsparciem	54	69	78
liczba dzieci w rodzinach objętych wsparciem	177	229	259

Dane Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą

Pomoc osobom dotkniętym problemami uzależnień i przemocy w rodzinie świadczy **Miejsko-Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych**. W latach 2014-2016 członkowie MGKRPA przeprowadzali odpowiednio: 21, 13 i 20 rozmów interwencyjno-motywujących z osobami uzależnionymi. MGKRPA występowała również do Sądu z wnioskami o podjęcie leczenia odwykowego (dla 4 i 3 osób uzależnionych od alkoholu w 2014 i 2016 r.). W latach 2014-2016 MGKRPA skontaktowała się z 21, 15 i 9 osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie, w tym okresie na terapię skierowano odpowiednio: 12, 13 i 16 sprawców przemocy w rodzinie. Wobec żadnego sprawcy przemocy nie złożono zawiadomienia do prokuratury o popełnieniu przestępstwa.

Gmina Dobrzyń nad Wisłą w 2016 r. przeznaczyła 129 823 zł na profilaktykę i rozwiązywanie problemów alkoholowych oraz 8 918zł na profilaktykę i rozwiązywanie problemów narkomanii.

Istotną rolę w profilaktyce i rozwiązywaniu problemów uzależnień oraz przemocy w rodzinie w gminie pełni **Zespół Interdyscyplinarny ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie**. Szczegółowe dane na temat działalności Zespołu Interdyscyplinarnego przedstawia poniższa tabela.

Tabela 16. Działalność Zespołu Interdyscyplinarnego w gminie w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba członków Zespołu Interdyscyplinarnego	10	10	10
liczba spotkań ZI w ciągu roku	4	4	4
liczba spotkań grup roboczych ZI	15	9	18
liczba złożonych do ZI „Niebieskich Kart”	15	9	18
w tym sporządzonych przez Policję	15	9	18
w tym sporządzonych przez pracowników socjalnych	0	0	0
liczba zamkniętych „Niebieskich Kart”	0	0	0
liczba spraw toczących się w ZI z lat wcześniejszych	0	0	11
liczba spraw sądowych	0	0	0
zakończonych wyrokiem	0	0	0
zakończonych wyrokiem skazującym na osadzenie w zakładzie karnym	0	0	0
zakończonych wyrokiem w zawieszeniu	0	0	0
umorzonych	0	0	0

Dane Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Dobrzyniu nad Wisłą.

Poniższa tabela przedstawia listę podmiotów wspierających rodziny i dzieci z gminy działających na jej terenie.

Tabela 17. Podmioty wspierające rodziny i dzieci z gminy działające na jej terenie

lp.	nazwa podmiotu	adres podmiotu
1.	Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej	ul. Szkolna 1 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
2.	Zespół Interdyscyplinarny	
3.	Miejsko-Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	
4.	Urząd Miasta i Gminy	
5.	Punkt Konsultacyjny ds. Przemocy w Rodzinie	
6.	Ośrodek Terapii Uzależnień CEDR	Mokowo 37 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
7.	Ośrodek Terapii Uzależnień „Spichlerz”	Dyblin 1A 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
8.	Niepubliczne Przedszkole Językowo-Artystyczne „Mały Europejczyk”	Chalin 36 87-610 Dobrzyń nad Wisłą

9.	Niepubliczne Przedszkole „Akademia Przedszkolaka”	ul. Polna 19a 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
10.	Niepubliczne Przedszkole „Zielona Kraina”	Krojczyń 19A 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
11.	Przedszkole Samorządowe „Kubusia Puchatka”	ul. Lipnowska 6 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
12.	Szkoła Podstawowa im .Polskich Noblistów	Chalin 36 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
13.	Szkoła Podstawowa im. T. Kościuszki	Krojczyń 17 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
14.	Szkoła Podstawowa im. J. Kochanowskiego	Dyblin 6 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
15.	Szkoła Podstawowa im. M. Konopnickiej	ul. Licealna 1 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
16.	Zespół Szkół im. Związku Młodzieży Wiejskiej	ul. Szkolna 5 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
17.	Dobrzyński Dom Kultury „Żak”	ul. Szkolna 2 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
18.	Biblioteka Publiczna	ul. Szkolna 2 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
19.	Dobrzyńskie Centrum Sportu i Turystyki	ul. Licealna 1A 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
20.	Świetlica Wiejska	Mokówko 8 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
21.	Dobrzyńskie Centrum Kultury i Sportu	ul. Licealna 1A 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
22.	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Lekarze Rodzinni	Chalin 41A 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
23.	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Wu-Med.”	Grochowalsk 4 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
24.	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Armed”	ul. Służba Polsce 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
25.	Gabinet Stomatologiczny w szkole podstawowej	ul. Licealna 1 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
26.	Parafia p. w. Świętej Marii Magdaleny	Mokowo 17 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
27.	Parafia Podwyższenia Krzyża Świętego	Grochowalsk 30 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
28.	Parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny	ul. Franciszkańska 15 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
29.	Miejsko-Gminny Związek Ochotniczych Straży Pożarnych	87-610 Dobrzyń nad Wisłą
30.	Międzypokładowy Ludowy Klub Sportowy „Wisła”	ul. Sportowa 9 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
31.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania	ul. Szkolna 4 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
32.	Dobrzyńskie Towarzystwo Rozwoju	ul. Szkolna 2 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
33.	Stowarzyszenie „Alternatywa”	ul. Licealna 4 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
34.	Fundacja „Nasze Słoneczka”	Bachorzewo 47 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
35.	Fundacja „Małpi Mózdzek”	ul. Wiślana 1 87-610 Dobrzyń nad Wisłą

36.	Stowarzyszenie Gmin Ziemi Dobrzyńskiej	ul. Szkolna 2 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
37.	Fundacja „Prometeusz”	Glewo 28 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
38.	Koło Gospodyń Wiejskich „Krojeczynianki”	Krojeczyn 70 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
39.	Stowarzyszenie Koła Gospodyń Wiejskich „Chalinianki”	Chalin 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
40.	Uczniowski Klub Sportowy „Wisetka Centrum”	ul. Licealna 1A 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
41.	Uczniowski Klub Sportowy „Dobrzyń”	ul. Licealna 1 87-610 Dobrzyń nad Wisłą
42.	Dobrzyński Klub Żeglarski	ul. Zjazd 5 87-610 Dobrzyń nad Wisłą

Dane Urzędu Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą

2.3.2. JEDNOSTKI WSPARCIA SPOZA GMINY

Mieszkańcy gminy korzystają ze wsparcia **Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Lipnie**. Dane dotyczące działalności PCPR-u w odniesieniu do mieszkańców gminy Dobrzyń nad Wisłą w zakresie pieczy zastępczej w latach 2014-2016 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 18. Działalność PCPR-u w odniesieniu do mieszkańców gminy w zakresie pieczy zastępczej w latach 2014-2016

zakres danych	2014	2015	2016
liczba dzieci z gminy zgłoszonych do adopcji	2	0	4
liczba dzieci z gminy adoptowanych	0	1	0
liczba dzieci z gminy umieszczonych w rodzinach zastępczych/ rodzinnych domach dziecka	0	0	4
liczba dzieci z gminy umieszczonych w placówkach opiekuńczo- wychowawczych	0	3	0
liczba dzieci z gminy przebywających w rodzinach zastępczych/ rodzinnych domach dziecka	9	9	13
liczba dzieci z gminy przebywających w placówkach opiekuńczo- wychowawczych	3	6	2
liczba rodzin zastępczych/ rodzinnych domów dziecka, które objęły opieką dzieci z gminy	5	5	7
liczba usamodzielnionych dzieci z gminy	0	0	0
liczba dzieci, które powróciły do rodzin biologicznych	0	2	

Dane Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Lipnie

W roku 2014 do adopcji zgłoszono 2, a w 2016 r. 4 dzieci z terenu gminy. W analizowanym okresie adoptowano jedno dziecko w 2015 r..

W 2014 r. umieszczono 4 dzieci w rodzinach zastępczych, w roku następnym 3 dzieci zostało umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W rodzinach zastępczych w rozpatrywanym okresie przebywało ogółem 31 dzieci, zaś w placówkach opiekuńczo-wychowawczych przebywało w tym czasie w sumie 11 dzieci.

Liczba rodzin zastępczych, które w latach 2014-2016 obejmowały opieką dzieci z gminy, wynosiła odpowiednio 5, 5 i 7. W analizowanych latach do rodzin biologicznych powróciło 2 dzieci.

Dzieci i rodziny z gminy objęte są także wsparciem **Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Lipnie**. Do poradni zazwyczaj kierują nauczyciele z placówek oświatowych, którzy zauważyli u dzieci niepokojące objawy lub zachowania. W Poradni dzieci mogą korzystać z usług specjalistów – m.in. psychologa, pedagoga, terapeuty oraz logopedy. Placówka oferuje dzieciom i młodzieży różne formy wsparcia, m.in.: indywidualne lub grupowe zajęcia terapeutyczne, grupy wsparcia, prowadzenie mediacji, interwencje kryzysowe, porady i konsultacje, realizuje zadania m.in. poprzez: konsultację, diagnozę, terapię, doradztwo, wydawanie opinii i orzeczeń, a także przez działalność profilaktyczną i informacyjną. W roku szkolnym 2016/2017 Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna objęła różnymi formami wsparcia 122 dzieci i młodzieży z terenu gminy Dobrzyń nad Wisłą. Wydano ogółem 45 opinii dotyczących:

- zaległości edukacyjnych – 4
- trudności edukacyjnych – 20
- dysleksji i dysortografii – 20
- odroczenia obowiązku szkolnego - 1

Sporządzono 40 informacji o wynikach diagnozy.

Wydano 37 orzeczeń:

- o potrzebie kształcenia specjalnego - 14
- o potrzebie indywidualnego nauczania –18
- o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju – 3
- o braku potrzeby nauczania indywidualnego - 1
- o braku potrzeby kształcenia specjalnego – 1.

Po każdym badaniu diagnostycznym przeprowadzano rozmowy postdiagnostyczne poruszające problematykę

- przemocy w rodzinie
- problemów uzależnień
- trudności wychowawczych.

Raz w miesiącu pełniony jest dyżur pracowników Poradni w Zespole Szkół w Dobrzyniu nad Wisłą. Rozmowy i konsultacje, jakie przeprowadzono z uczniami, nauczycielami, wychowawcami i pedagogiem objęły ogółem 16 uczniów i dotyczyły następującej tematyki:

- problemy w rodzinie
- uzależnienia (narkotyki, alkohol)
- przemoc w grupie rówieśniczej.

Ponadto w szkole podstawowej w Dyblinie odbyło się spotkanie z rodzicami pod tytułem „Jak kochać i wymagać”, w czasie którego poruszano zagadnienia dotyczące różnorodnych problemów wychowawczych. Poniższa tabela przedstawia wykaz podmiotów wspierających rodziny i dzieci z gminy Dobrzyń nad Wisłą usytuowanych poza gminą.

Tabela 19. Jednostki wsparcia spoza gminy

lp.	nazwa jednostki	adres
1.	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	ul. Mickiewicza 58, 87-600 Lipno
2.	Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna	Pl. 11 Listopada 9, 87-600 Lipno
3.	Komenda Powiatowa Policji	87-600 Lipno
4.	Sąd Rejonowy I Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej	ul. Piłsudskiego 15/17 87-600 Lipno

Dane Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą.

Mieszkańcy gminy Dobrzyń nad Wisłą mogli korzystać również ze wsparcia Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Lipnie, który wydaje orzeczenia o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności.

2.4. BADANIA ANKIETOWE

Analiza sytuacji rodziny i dziecka w środowisku lokalnym została pogłębiona z pomocą badań ankietowych przeprowadzonych wśród mieszkańców oraz w placówkach oświatowych funkcjonujących na terenie gminy.

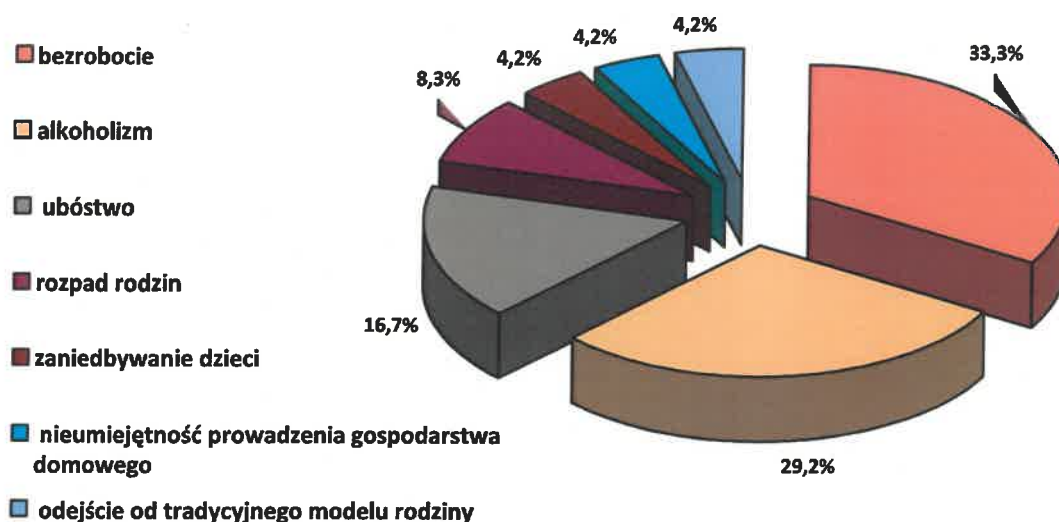
2.4.1. BADANIA ANKIETOWE PRZEPROWADZONE WŚRÓD MIESZKAŃCÓW

Do analizy przedłożono 13 wypełnionych anonimowo ankiet, w których badani odnieśli się do wybranych zagadnień dotyczących sytuacji społecznej w gminie.

Respondentów poproszono o wskazanie problemów, które najbardziej uciążliwie występują w gminie i rzutują na prawidłowe funkcjonowanie rodzin. Uczestnicy badania mieli możliwość wyboru 2 najistotniejszych problemów społecznych w Dobrzyniu nad Wisłą. W odpowiedzi najczęściej wskazywali bezrobocie i alkoholizm, a następnie ubóstwo oraz rozpad rodzin. Kolejnymi ważnymi problemami, zdaniem ankietowanych, były zaniedbywanie dzieci, nieumiejętność prowadzenia gospodarstwa domowego oraz odejście od tradycyjnego modelu rodziny.

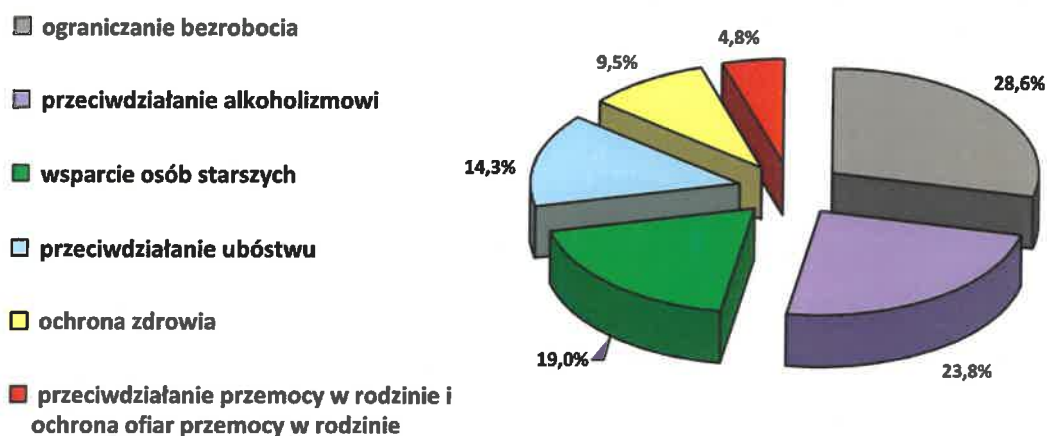
Wykres 3. Jakie problemy, niekorzystne zjawiska najbardziej uwidaczniają się w gminie i rzutują na prawidłowe funkcjonowanie rodzin?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

W następnym pytaniu poproszono badanych o wskazanie obszarów, w jakich działania prowadzone w gminie i kierowane do rodzin są najbardziej niezadowolające. Rozkład uzyskanych odpowiedzi ilustruje kolejny wykres.

Wykres 4. W jakich Pani/Pana zdaniem obszarach działania podejmowane na terenie gminy i skierowane do rodzin bądź oferowane im wsparcie są najbardziej niezadowolające?

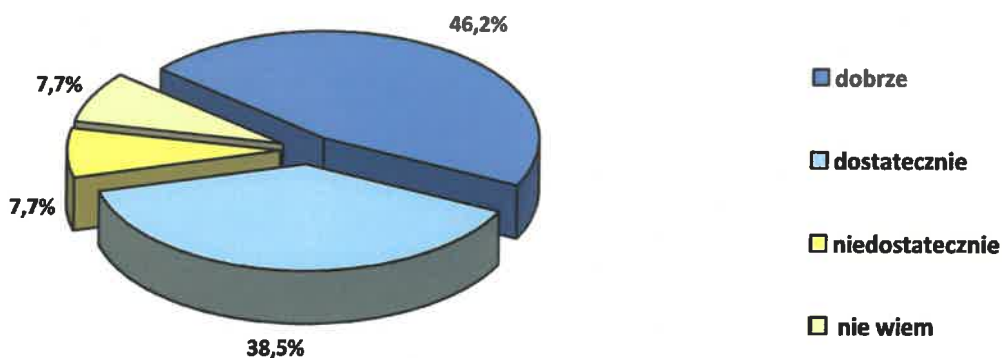

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

W opinii ankietowanych, najwięcej zastrzeżeń budzą działania przede wszystkim w takich obszarach, jak: ograniczanie bezrobocia, przeciwdziałanie alkoholizmowi, wspieranie osób starszych, przeciwdziałanie ubóstwu. W dalszej kolejności wymieniono ochronę zdrowia, wspieranie rodzin wielodzietnych, wspieranie rodzin niepełnych i przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

Dane pozyskane z badania ankietowego pozwoliły poznać opinie mieszkańców gminy na temat oceny oferty w zakresie edukacji oraz zaspokajania potrzeb w zakresie opieki przedszkolnej i opieki w żłobkach. Rozkład uzyskanych odpowiedzi w tym zakresie prezentują poniższe wykresy.

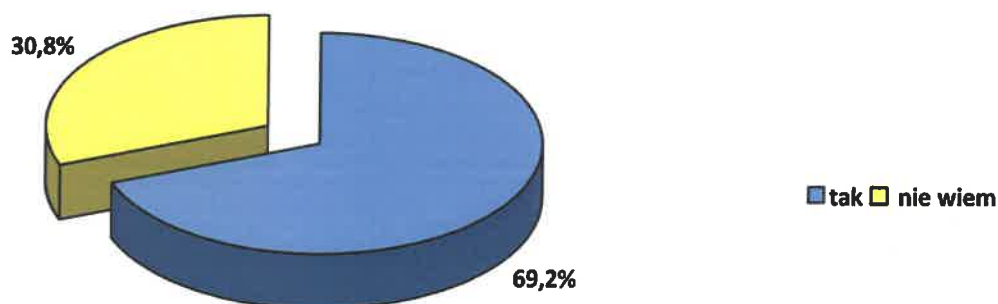
Wykres 5. Jak Pani / Pan ocenia ofertę w zakresie edukacji w gminie, biorąc pod uwagę jej poziom, jakość, zaspokojenie oczekiwań i potrzeb?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

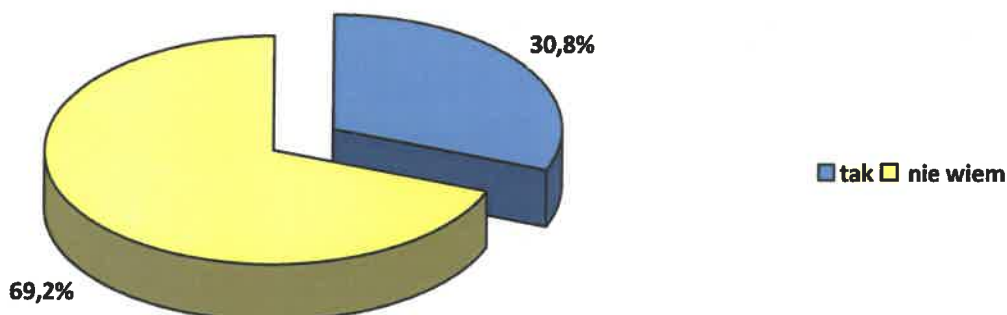
Uczestnicy badania przyznali, że oferta gminy w zakresie edukacji zaspokaja oczekiwania i potrzeby. Ponad 46% ankietowanych oceniła jej poziom i jakość jako dobre, a ponad 38% respondentów stwierdziło, że są dostateczne. Tylko 7,7% pytanym odpowiedziało, że oferta w zakresie edukacji jest niedostateczna. Zdaniem przytłaczającej większości ankietowanych także oferta opieki przedszkolnej zaspokaja potrzeby mieszkańców. Jednocześnie ponad 30% badanych nie potrafiło wypowiedzieć się w tej kwestii. Jeśli chodzi o ofertę opieki w żłobkach, większość badanych nie jest w tej sprawie zorientowana. Kolejne dwa wykresy ilustrują rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące oferty w zakresie opieki przedszkolnej i w żłobkach.

Wykres 6. Czy Pani / Pana zdaniem oferta opieki przedszkolnej w gminie zaspokaja potrzeby mieszkańców?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Wykres 7. Czy Pani / Pana zdaniem oferta opieki w żłobkach w gminie zaspokaja potrzeby mieszkańców?

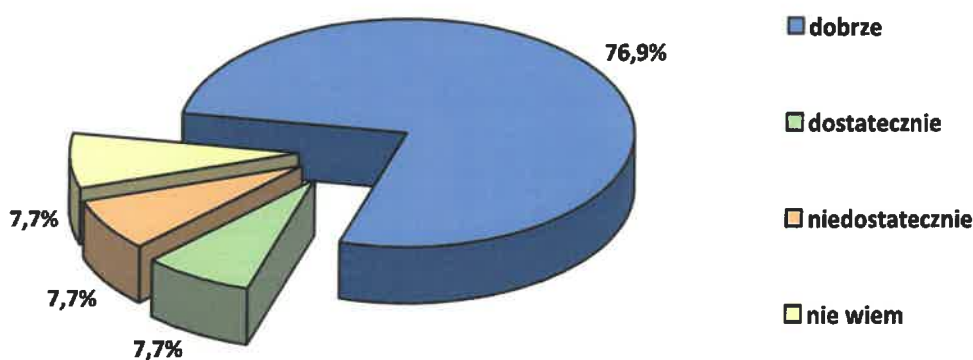

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Badanie ankietowe uwzględniało również ocenę oferty kulturalnej i sportowo-rekreacyjnej. Zdecydowana większość (76,9%) badanych uznała atrakcyjność i jakość oferty kulturalnej w gminie za dobrą, a kolejne 7,7% ankietowanych stwierdziło, że jest ona dostateczna. Negatywną ocenę przyznało 7,7% respondentów i taki sam odsetek badanych nie wyraził opinii w tej sprawie.

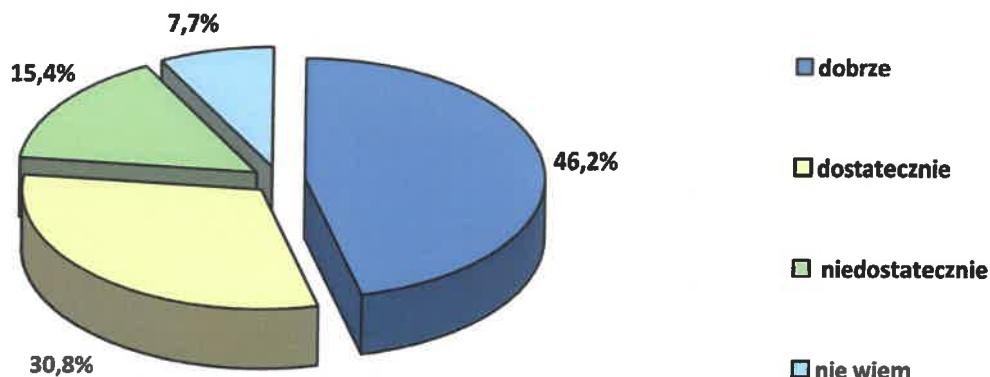
Oferta sportowo-rekreacyjna w gminie została oceniona pozytywnie. Według 77% badanych jest ona dobra lub dostateczna. Jednak ponad 15% respondentów było przeciwnego zdania. Rozkład odpowiedzi ilustrują poniższe wykresy.

Wykres 8. Jaka Pani / Pan ocenia atrakcyjność i jakość oferta kulturalnej w gminie?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

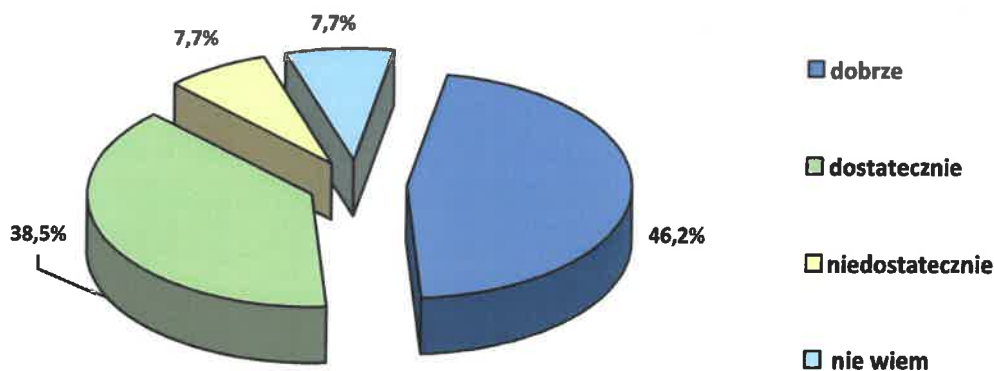
Wykres 9. Jaka Pani / Pan ocenia ofertę gminy w zakresie sportu i rekreacji?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

Ocenie respondentów poddano także funkcjonalność i jakość oferty ochrony zdrowia w gminie. Największa grupa respondentów (ponad 46%), stwierdziła, że jest ona dostateczna, a ponad 38% badanych uznało ją za dobrą. Jednak blisko 8% respondentów oceniło ją niedostatecznie. Rozkład uzyskanych odpowiedzi prezentuje poniższy wykres.

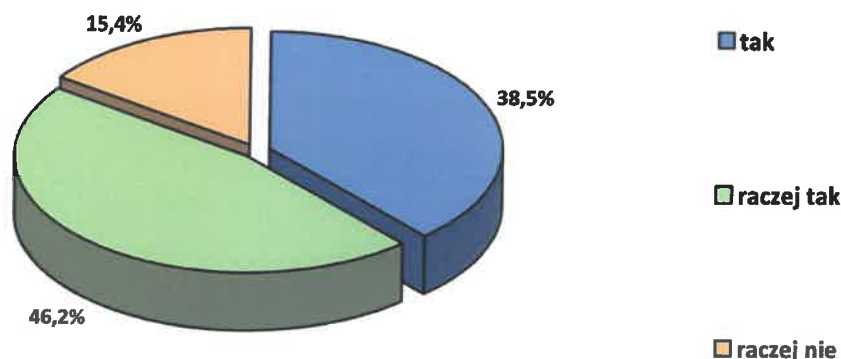
Wykres 10. Jak Pani / Pan ocenia funkcjonalność i jakość oferty w zakresie ochrony zdrowia w gminie?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

W badaniu poruszono także kwestię poczucia bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Zdecydowana większość ankietowanych (ponad 84%) stwierdziła, że w miejscu zamieszkania czuje się raczej bezpiecznie lub bezpiecznie. Odmienną opinię wyraziło 15,4% pytaných. Rozkład odpowiedzi ilustruje poniższy wykres.

Wykres 11. Czy czuje się Pani / Pan bezpiecznie w miejscu zamieszkania?

Dane z badań ankietowych przeprowadzonych w środowisku lokalnym.

W odpowiedzi na pytanie, jakie działania należałoby podjąć w gminie w celu poprawy funkcjonowania rodzin mieszkających na jej terenie, najczęściej wskazywano potrzebę prowadzenia na większą skalę akcji edukacyjnych i profilaktycznych dla wszystkich grup wiekowych, zapewnienia dostępu do bezpłatnej pomocy prawnej i psychologicznej oraz organizowania imprez kulturalnych, rozrywkowych i integrujących.

Postulowano więcej działań adresowanych do ludzi starszych i samotnych, sugerując nikłe zainteresowanie tą grupą ze strony władz i instytucji. Pojawił się też apel o poprawę jakości wody i obniżkę opłat za wywóz śmieci.

Jeśli chodzi o sytuację dzieci i młodzieży, to, zdaniem ankietowanych, konieczne jest stworzenie większej liczby miejsc spotkań i rekreacji. Za bardzo ważne uznano organizowanie dodatkowych zajęć pozaszkolnych dla dzieci z terenów wiejskich i zapewnienie im dojazdu. Istotne jest także podniesienie poziomu i rozszerzenie oferty edukacyjnej. Wskazywano też potrzebę monitorowania i kontroli sytuacji rodzin z dziećmi, szczególnie tam, gdzie rodzina jest niepełna, w trudnej kondycji finansowej, bądź zachodzi podejrzenie, że rodzina jest niewydolna wychowawczo.

Ankietowani zostali zapytani również o instytucje i organizacje z terenu gminy, które mogą w największym stopniu przyczynić się do złagodzenia bądź rozwiązania problemów rodzin i dzieci. Badani najczęściej wskazywali: Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Urząd Miasta i Gminy, placówki oświatowe i Policję.

2.4.2. BADANIA ANKIETOWE W PLACÓWKACH OŚWIATOWYCH

Analizie sytuacji dziecka i rodziny w gminie posłużyły również badania ankietowe przeprowadzone w funkcjonujących na jej terenie placówkach oświatowych. Pomogły one

zdiagnozować środowisko szkolne i rodzinne uczniów m.in. pod kątem występowania negatywnych zachowań i zjawisk o charakterze patologicznym, nadto pozwoliły uzyskać informacje na temat prowadzonych w szkołach działań opiekuńczo-wychowawczych, profilaktycznych i leczniczych. W sumie do analizy przedłożono 5 ankiet przekazanych z następujących placówek oświatowych:

1. Szkoła Podstawowa im. Polskich Noblistów w Chalinie (liczba uczniów: 170, liczba nauczycieli: 19);
2. Szkoła Podstawowa im. T. Kościuszki w Krojczynie (liczba uczniów: 160, liczba nauczycieli: 17);
3. Szkoła Podstawowa im. M. Konopnickiej w Dobrzyniu nad Wisłą (liczba uczniów: 238, liczba nauczycieli: 38);
4. Szkoła Podstawowa im. J. Kochanowskiego w Dyblinie (liczba uczniów: 47, liczba nauczycieli: 13);
5. Zespół Szkół im. Związku Młodzieży Wiejskiej w Dobrzyniu nad Wisłą (liczba uczniów: 101, liczba nauczycieli: 23).

Zasoby i oferta szkolna

Z analizy ankiet wynika, że 4 szkoły zatrudniają pedagoga (brak w S.P. w Dyblinie), 4 placówki (wszystkie szkoły podstawowe) korzystają z usług logopedy, a 2 zatrudniają doradcę zawodowego (S.P. w Dyblinie i Dobrzyniu nad Wisłą).

Wszystkie szkoły prowadzą dożywianie uczniów; bezpłatne posiłki spożywa w nich w sumie 393 dzieci i młodzieży. Wszystkie placówki zapewniają uczniom dostęp do Internetu oraz dają możliwość korzystania z sali gimnastycznej. Żadna ze szkół nie posiada klas lub oddziałów integracyjnych. Szkoły zapewniają dzieciom opiekę w ramach zajęć świetlicowych, a także nauczanie indywidualne.

Wszystkie placówki oferują dzieciom i młodzieży zajęcia dodatkowe. Najczęściej przyjmują one postać różnorodnych tematycznie kół zainteresowań (m.in. koła przedmiotowe, językowe, informatyczne, komputerowe, artystyczne, teatralne, religijne, szachowe, astronomiczne, biblioteczne, teatralne, ekologiczne, SKS). Szkoły prowadzą zajęcia przygotowujące uczniów do egzaminów, a także zajęcia opiekuńczo-wychowawcze w świetlicach szkolnych.

Jednocześnie we wszystkich placówkach prowadzone są zajęcia dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Wśród nich najczęściej organizowane są: zajęcia

rewalidacyjne, wyrównawcze, korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, psychoterapeutyczne, socjoterapeutyczne, a także gimnastyka korekcyjna.

Problemy dosięgające uczniów i ich rodziny

Problemy, które w najpoważniejszym stopniu dosięgają uczniów i ich rodziny identyfikowano, wypełniając zamknięte katalogi zachowań negatywnych i zjawisk patologicznych, obejmujące 12 i 6 zmiennych. Uczestnicy badania stwierdzali ich obecność, podając jednocześnie liczbę ujawnionych przypadków. Informacje na temat zdiagnozowanych w środowisku szkolnym i w domu rodzinnym uczniów problemów społecznych zawierają poniższe tabele.

Tabela 20. Negatywne zachowania i zjawiska patologiczne występujące w społeczności uczniowskiej w gminie w roku szkolnym 2017/2018

rodzaj negatywnych zachowań i zjawisk patologicznych	liczba ujawnionych przypadków
palenie papierosów	18
sięganie po alkohol	1
sięganie po narkotyki	1
niszczenie mienia szkolnego	8
kradzieże na terenie szkoły	-
dyskryminacja w grupie rówieśniczej	-
udział w grupach negatywnych	3
agresja i przemoc w grupie rówieśniczej	9
autoagresja	-
ucieczki z domu	-
przestępczość ujawniona	1
przypadki wymagające nadzoru kuratora sądowego	1

Dane z badania ankietowego przeprowadzonego w placówkach oświatowych gminy.

Do najczęściej obserwowanych wśród uczniów zachowań negatywnych należały: palenie papierosów, agresja i przemoc w grupie rówieśniczej oraz niszczenie mienia szkolnego. Ankietowani przedstawiciele placówek oświatowych wskazywali również najczęstsze problemy rodzin w pytaniu zamkniętym, gdzie należało wskazać liczbę ujawnionych przypadków danego zjawiska. Pozyskane dane zestawiono w tabeli poniżej.

Tabela 21. Przypadki patologicznych zachowań i dysfunkcji stwierdzonych w środowisku rodzinnym uczniów w roku szkolnym 2017/2018

rodzaj zjawiska	obecność	
	liczba ujawnionych przypadków	nie stwierdzono (liczba placówek)
bezzradność w sprawach opiekuńczo-	25	1

wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego		
zaniedbanie przez dom	11	2
przemoc w rodzinie	3	3
uzależnienia (alkoholizm, narkomania)	20	2

Dane z badania ankietowego przeprowadzonego w placówkach oświatowych gminy.

W środowisku rodzinnym uczniów stwierdzono 25 przypadków bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, 20 przypadków uzależnień, 11 przypadków zaniedbań dzieci przez dom rodzinny oraz 3 przypadki przemocy w rodzinie.

Przedstawiciele 3 spośród ankietowanych szkół dzielą odczucie, że na przestrzeni trzech ostatnich lat można mówić o nasileniu się przypadków dysfunkcji i zjawisk patologicznych w rodzinach uczniów.

Z pytań otwartych wynikało, iż **problemy rodzin uczniów z terenu gminy** to przede wszystkim niewydolność opiekuńczo-wychowawczą, a także dysfunkcje występujące w domu, odnoszące się głównie do nadużywania alkoholu przez rodziców. Za równie ważne problemy uznano bezrobocie oraz bardzo trudną niekiedy sytuację materialną związaną z brakiem pracy czy uzależnieniami. Dostrzeżono także skutki wyjazdów rodziców za pracę przejawiające się dezintegracją rodzin, brakiem poczucia bezpieczeństwa u dzieci pozbawionych odpowiednich wzorców zachowania, a czasem właściwej opieki.

Działania profilaktyczne adresowane do uczniów, podejmowane na terenie szkoły.

W ankietowanych placówkach podejmowane były i są różnorodne działania profilaktyczne odnoszące się w szczególności do zjawiska agresji i przemocy wśród uczniów, a także poruszające problematykę uzależnień. Najczęściej wymieniano: warsztaty, spektakle, pogadanki prowadzone przez pedagogów, psychologów, kuratora i policjantów, spotkania ze specjalistami, wycieczki edukacyjne. Szkoły realizują własne corocznie przygotowywane programy profilaktyczne oraz korzystają z licznych już istniejących.

Działania adresowane do rodziców uczniów, podejmowane przez szkołę.

W szkołach organizuje się wiele przedsięwzięć o charakterze profilaktycznym i edukacyjnym, które są adresowane do rodziców. Najczęściej przybierają one formę prelekcji, wykładów i pogadek. Podczas zebrań prowadzona jest pedagogizacja rodziców, rozpowszechniane są materiały edukacyjne i informacyjne. Rodzice uczestniczą w spotkaniach ze specjalistami i Policją. Odbywają się konsultacje z diagnostami z poradni psychologicznej. Szkoła pośredniczy także w kontaktach zainteresowanych osób z instytucjami wyspecjalizowanymi w pomocy rodzinie.

Współpraca szkół z rodzicami uczniów.

Przedstawiciele ankietowanych placówek uznali współpracę z rodzicami uczniów za zadowalającą. W jej ramach odbywają się zebrania, wywiady, konsultacje indywidualne. Rodzice działają też w Radzie Rodziców, jak również aktywnie uczestniczą w życiu placówek, realizując wspólne inicjatywy szkolne i środowiskowe oraz pomagając przy organizacji imprez, uroczystości i wycieczek.

Pomoc oferowana przez szkołę uczniom z rodzin ubogich.

Szkoła zapewnia uczniom z rodzin ubogich wszechstronne wsparcie, m.in. pomoc materialną, także w formie dożywiania, zbiórki żywności, wyprawki szkolne – przybory, bezpłatne podręczniki, zeszyty ćwiczeń, zakup odzieży, dofinansowanie wycieczek, zwolnienia z opłat i składek szkolnych, udział w zajęciach dodatkowych – wyrównawczo-dydaktycznych, rozwijających, zajęcia w świetlicy, pomoc psychologiczno-pedagogiczną oraz zajęcia rekreacyjne w czasie wakacji (we współpracy z MGKRPA).

Najpilniejsze do zaspokojenia potrzeby uczniów.

Wśród potrzeb uczniów, które należałoby pilnie zaspokoić przedstawiciele szkół wymienili kształtowanie odpowiednich postaw i umiejętności radzenia sobie z emocjami, budowanie właściwej hierarchii wartości, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa. W tym kontekście pojawił się postulat zatrudnienia w szkole psychologa i ułatwienia dostępu do specjalistycznej pomocy i poradnictwa.

Wskazywano potrzebę rozszerzenia profilaktyki i edukacji w zakresie uzależnień i przemocy oraz propagowania zdrowego trybu życia. Ważne jest także zapewnienie uczniom możliwości korzystania z dobrze wyposażonych pracowni szkolnych, w tym komputerowej.

2.5. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT (jej nazwa to akronim angielskich słów: Strengths – mocne strony, Weaknesses – słabe strony, Opportunities – szanse i Threats – zagrożenia) pozwala oszacować potencjał, jakim się dysponuje, oraz określić stopień, w jakim posiadane zasoby odpowiadają potrzebom i oczekiwaniom społeczności lokalnej. Przedstawiona poniżej analiza została przeprowadzona z udziałem przedstawicieli samorządu gminy, a jej przedmiotem stały się następujące obszary: **rodzina, dziecko i młodzież, przemoc w rodzinie, zdrowie, uzależnienia, bezpieczeństwo publiczne, kapitał społeczny i ludzki.**

OBSZAR I: RODZINA, DZIECKO I MŁODZIEŻ, PRZEMOC W RODZINIE	
mocne strony	słabe strony
• zapewnianie rodzinom dysfunkcyjnym wsparcia asystentów rodziny • podejmowanie inicjatyw na rzecz przeciwdziałania dysfunkcjom rodzin • analizowanie problemów rodzin, dzieci i młodzieży • analizowanie potrzeb osób samotnie wychowujących dziecko • zapewnianie dostępu do poradnictwa specjalistycznego rodzinom wymagającym tej formy wsparcia • monitorowanie zapotrzebowania na opiekę przedszkolną • dysponowanie kadrą i bazą dydaktyczną zapewniającą właściwy rozwój uczniów • wychodzenie przez instytucje gminy do dzieci i młodzieży z ofertą spędzania czasu wolnego • dostęp do placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży (jak np. świetlice środowiskowe) na terenie gminy • kadra odpowiednio przygotowana do pracy z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie • prowadzenie akcji uwrażliwiających społeczność lokalną na problem przemocy w rodzinie	• brak możliwości skorzystania z oferty organizacji pozarządowych przez rodziny, dzieci i młodzież
szanse	zagrożenia
• dostosowana do potrzeb mieszkańców oferta opieki przedszkolnej • sytuacja finansowa gminy pozwalająca na utrzymanie i rozwój bazy dydaktycznej szkół • niewzrastające zapotrzebowanie na tworzenie placówek wsparcia dziennego dla dzieci • posiadanie środków na zbudowanie oferty spędzania wolnego czasu dostosowanej do potrzeb i oczekiwań dzieci i młodzieży • widoczne zmniejszenie się społecznego przyzwolenia na przemoc w rodzinie	• nasilanie się problemów rzutujących na prawidłowe funkcjonowanie rodzin • wzrastająca liczba rodzin dysfunkcyjnych • większe zapotrzebowanie na wsparcie asystenta rodziny • rosnąca liczba rodzin wymagających wsparcia w postaci poradnictwa specjalistycznego • wzrastająca liczba osób samotnie wychowujących dzieci • nieznacznie rosnąca liczba przypadków przemocy w rodzinie

Analiza uwarunkowań dla obszaru *rodzina, dziecko i młodzież, przemoc w rodzinie* wskazuje na przewagę mocnych stron, którymi są głównie: podejmowanie inicjatyw na rzecz przeciwdziałania dysfunkcjom rodzin i zapewnianie tym rodzinom wsparcia asystentów rodziny, analizowanie potrzeb osób samotnie wychowujących dziecko oraz zapewnianie dostępu do poradnictwa specjalistycznego rodzinom wymagającym tej formy wsparcia.

Dostrzegane mocne strony w powiązaniu z akcentowanymi szansami nie mogą jednak przesłonić ciężaru gatunkowego zagrożeń, z jakimi należy się zmierzyć. Nasilanie się

problemów rzutujących na prawidłowe funkcjonowanie rodzin, wzrastająca liczba rodzin dysfunkcyjnych, rosnące zapotrzebowanie na wsparcie asystentów rodziny, coraz większa liczba rodzin wymagających wsparcia w postaci poradnictwa specjalistycznego, brak organizacji pozarządowych pomagających rodzinom – to kwestie, które należy uwzględnić w programowaniu działań w tym obszarze

OBSZAR II: ZDROWIE, UZALEŻNIENIA, BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE	
mocne strony	słabe strony
• zapewniony dostęp do świadczeń z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej, położnictwa, ginekologii i stomatologii dla mieszkańców gminy • inicjowanie przedsięwzięć propagujących zdrowy styl życia • działania samorządu gminy na rzecz poprawy stanu środowiska naturalnego • zapewniony dostęp do pomocy psychospołecznej i prawnej dla osób dotkniętych problemami uzależnień • kadra odpowiednio przygotowana do pracy z osobami uzależnionymi • prowadzenie przez placówki oświatowe wśród dzieci i młodzieży działań profilaktycznych, informacyjnych i edukacyjnych w obszarze uzależnień • realizowanie w placówkach oświatowych na terenie gminy programów profilaktyczno-edukacyjnych poświęconych przestępczości i jej negatywnym skutkom społecznym • podejmowanie przez samorząd gminy inicjatyw mających na celu poprawę stanu bezpieczeństwa w gminie oraz realizowanie inwestycji podnoszących poziom bezpieczeństwa na drodze	• niewystarczające możliwości finansowe i lokalowe gminy dla poszerzenia zakresu świadczeń medycznych dostępnych dla mieszkańców
szanse	zagrożenia
• wzrost zainteresowania zdrowym trybem życia wśród mieszkańców gminy • wzrost świadomości dzieci i młodzieży z gminy na temat zagrożeń związanych z uzależnieniami • brak zagrożenia w gminie przestępczością nieletnich • wzrastający poziom bezpieczeństwa mieszkańców gminy oraz poziom bezpieczeństwa na drodze.	• zapotrzebowanie na poszerzenie zakresu świadczeń medycznych dostępnych w gminie • brak poprawy stanu środowiska naturalnego w gminie w ostatnich latach • wzrastająca liczba nieletnich sięgających po alkohol i narkotyki • niewystarczająca liczba godzin pracy terapeutów ds. uzależnień w punkcie konsultacyjnym • wzrost liczby uzależnionych i współuzależnionych wymagających wsparcia

Analiza uwarunkowań dla obszaru *zdrowie, uzależnienia, bezpieczeństwo publiczne* podkreśliła liczne zagrożenia, jak np. wzrastająca liczba nieletnich sięgających po alkohol i/lub narkotyki, zwiększająca się liczba osób uzależnionych i współuzależnionych wymagających wsparcia. Mimo przewagi mocnych stron oraz dostrzeganych szans (wzrost świadomości dzieci i młodzieży z gminy na temat zagrożeń związanych z uzależnieniami, brak zagrożenia w gminie przestępczością nieletnich), wskazane zagrożenia mogą w istotny sposób rzutować na osiągnięcie zakładanych zmian w procesie wdrażania założeń budowanego programu.

OBSZAR III: KAPITAŁ SPOŁECZNY I LUDZKI	
mocne strony	słabe strony
• odczuwalny wzrost poziomu i jakości życia mieszkańców gminy w ostatnich latach • informowanie przez samorząd gminy mieszkańców o podejmowanych działaniach i zachęcanie do podejmowania inicjatyw lokalnych • popularyzowanie informacji o działalności lokalnych organizacji pozarządowych • podejmowanie przez gminę działań mających na celu podnoszenie atrakcyjności oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej adresowanej do mieszkańców • prowadzenie w gminie działań na rzecz integracji społeczności lokalnej • starania gminy w celu pozyskiwania dodatkowych środków na realizację zadań z zakresu pomocy społecznej • dostosowana do potrzeb sieć placówek pomocy społecznej • możliwość podnoszenia kwalifikacji zawodowych przez pracowników pomocy społecznej • realizowanie na terenie gminy przedsięwzięć promujących idee uczenia się przez całe życie	• niepodejmowanie działań w zakresie propagowania oraz inicjowania wolontariatu w gminie
szanse	zagrożenia
• potencjał gminy zapewniający jej rozwój oraz umożliwiający wzrost poziomu i jakości życia jej mieszkańców • wzrost liczby inicjatyw lokalnych podejmowanych na terenie gminy • wzrastające zainteresowanie mieszkańców działalnością w organizacjach pozarządowych • wzrost liczby osób korzystających z oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej adresowanej do mieszkańców	• rosnące zapotrzebowanie na wsparcie z systemu pomocy społecznej na terenie gminy • niewzrastająca liczba osób uzupełniających wykształcenie lub podnoszących poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych • brak zainteresowania działalnością wolontarystyczną

• środki zewnętrzne pozyskiwane przez gminę pozwalające m. in. na podniesienie skuteczności realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej • wystarczające i dostosowane do aktualnych potrzeb poziom kwalifikacji oraz liczebność kadr pomocowych.	
--	--

Analiza uwarunkowań dla obszaru *kapitał społeczny i ludzki* pokazała zdecydowaną przewagę mocnych stron, którymi są głównie: odczuwalny wzrost poziomu i jakości życia mieszkańców gminy, coraz atrakcyjniejsza oferta kulturalna, sportowa i rekreacyjna, podejmowanie inicjatyw na rzecz integracji społeczności lokalnej. Należy także podkreślić dobrze zorganizowany system pomocy społecznej z odpowiednio przygotowaną kadrą oraz możliwość pozyskiwania dodatkowych środków na realizację zadań w tym sektorze

Jednakże liczne mocne strony w powiązaniu z akcentowanymi szansami nie powinny przesłonić wagi dostrzeganych i zasygnalizowanych zagrożeń, z jakimi należy się zmierzyć. Wzrastające na terenie gminy zapotrzebowanie na wsparcie ze strony systemu pomocy społecznej to, obok braku organizacji pozarządowych i wolontariatu, istotne kwestie rzutujące na kształt programu działań w tym obszarze.

2.6. OCENA WDROŻENIA POPRZEDNIO REALIZOWANEGO PROGRAMU WSPIERANIA RODZINY W GMINIE DOBRZYŃ NAD WISŁĄ

Przystępując do opracowania Programu Wspierania Rodziny w Gminie Dobrzyń nad Wisłą na lata 2018-2020, dokonano oceny stopnia wdrożenia poprzednio obowiązującego Programu. W tym celu powołano Zespół Oceniający złożony z przedstawicieli instytucji biorących udział w realizacji założeń programu. Uwzględniając całokształt działań podjętych w ramach realizacji Programu, Zespół Oceniający, wykorzystując pięciopunktową skalę ocen skonstruowaną tak, że poszczególnym jej stopniom przypisano określenia wyrażające osiągnięte efekty realizacji programu, przyjął ocenę ogólną na poziomie 3,5 co wskazuje na częściowe wdrożenie przyjętych założeń programowych.

Zespół, uzasadniając tę ocenę, wskazał, iż co prawda, stopień wdrożenia założeń programowych nie był zaawansowany, to jednak sam proces przebiegał pozytywnie, bez większych trudności oraz przyniósł wymierne rezultaty.

Osiągnięcia w realizacji działań wyznaczonych w ramach programu

- współpraca mieszkańców z ośrodkiem pomocy społecznej
- większa chęć mieszkańców do współpracy (reagowanie)
- zmniejszenie społecznego przyzwolenia na przemoc w rodzinie.

Przedsięwzięcia, które należałoby kontynuować lub podjąć w nowym okresie programowania

- stała współpraca placówek oświatowo-wychowawczych, kulturalnych, jednostek pomocy społecznej, ochrony zdrowia, prokuratury rejonowej, sądu rejonowego, kuratorów sądowych, Policji, organizacji pozarządowych i kościoła.

3. PROJEKTOWANE DZIAŁANIA PROGRAMOWE

Uzyskane wyniki diagnozy problemów rodzin i dzieci na terenie gminy, opartej na analizie źródeł zastanych, wyników badań ankietowych, analizie SWOT, jak również wnioski płynące z oceny realizacji założeń poprzednio realizowanego Programu pozwoliły na opracowanie założeń Programu Wspierania Rodziny w Gminie Dobrzyń nad Wisłą na lata 2018-2020. Zostały one przedstawione w formie celu głównego, celów operacyjnych i kierunków działań, których realizacja powinna przyczynić się do zminimalizowania problemów dotyczących rodzin i dzieci w gminie występujących obecnie, jak i mogących wystąpić w najbliższych latach.

3.1. CEL GŁÓWNY PROGRAMU

Cel główny, wyznaczony w Programie Wspierania Rodziny w Gminie Dobrzyń nad Wisłą na lata 2018-2020 jest następujący:

Poprawa kondycji rodzin zamieszkujących w gminie dzięki efektywnie i skutecznie funkcjonującemu systemowi wsparcia rodzin i dzieci.

Realizacja celu głównego będzie się odbywała w ramach przedstawionych poniżej celów operacyjnych, takich jak:

- 1. Podniesienie jakości i poprawa funkcjonowania rodzin.**
 - 2. Dbłość o prawidłowy rozwój dzieci i młodzieży**
 - 3. Zapewnienie rodzinom i dzieciom bezpieczeństwa zdrowotnego i publicznego**
 - 4. Integrowanie i doskonalenie lokalnego systemu wsparcia rodzin**
- oraz podejmowanych w ramach tych celów działań.

3.2. CELE OPERACYJNE, DZIAŁANIA

CEL OPERACYJNY 1.: Podniesienie jakości i poprawa funkcjonowania rodzin.				
Działania	Termin realizacji	Realizatorzy i partnerzy	Wskaźniki	Zakładane rezultaty
Monitorowanie dysfunkcji, warunków życia oraz potrzeb rodzin zamieszkujących w gminie.	2018-2020	UM RM MGOPS MGKRPA ZI placówki oświatowe Policja placówki ochrony zdrowia	- liczba rodzin korzystających z pomocy z uwzględnieniem przyczyn - liczba rodzin objętych pracą socjalną - liczba rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym, terapią i mediacją	- zmniejszenie liczby rodzin wymagających wsparcia poprzez odpowiednio wcześnie zapobieganie pojawiającym się problemom - poprawa sytuacji rodzin
Wspieranie rodziców w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej poprzez współpracę z asystentem rodziny.	2018-2020	UM MGOPS MGKRPA ZI placówki oświatowe Policja placówki ochrony zdrowia	- liczba rodzin korzystających ze wsparcia asystenta rodziny - liczba dzieci w rodzinach	- poprawa funkcjonowania rodzin - zmniejszenie liczby rodzin dysfunkcyjnych
Upowszechnianie wśród członków rodzin dotkniętych bezrobociem ofert pracy, informacji o usługach poradnictwa zawodowego, szkoleniach, przygotowaniu zawodowym dorosłych, stażach i zatrudnieniu socjalnym.	2018-2020	MGOPS UM PUP NGOs lokalne media	- liczba osób bezrobotnych w gminie, - liczba ofert pracy, - liczba mieszkańców gminy objętych przez Powiatowy Urząd Pracy różnymi formami wsparcia	- aktywizowanie członków rodzin dotkniętych bezrobociem do zmiany swojej sytuacji życiowej - zmniejszenie poziomu bezrobocia w gminie - poprawa funkcjonowania rodzin

				w sferze socjalno-bytowej
Udzielanie wsparcia finansowego rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej oraz w postaci świadczeń rodzinnych, alimentacyjnych i wychowawczych.	2018-2020	MGOPS UM	- liczba rodzin objętych wsparciem z systemu pomocy społecznej, - liczba rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych i alimentacyjnych i wychowawczych,	- poprawa bezpieczeństwa socjalnego rodzin
Zabezpieczenie potrzeb bytowych dzieci z rodzin ubogich oraz zapewnienie im dostępu do alternatywnych form spędzania czasu wolnego.	2018-2020	MGOPS UM placówki oświatowe świetlice jednostki rekreacyjno-sportowe placówki kultury NGOs	- liczba dzieci z rodzin ubogich objętych wsparciem, - liczba i rodzaj podjętych działań	- wyrównywanie szans edukacyjnych - przeciwdziałanie marginalizacji dzieci z rodzin ubogich
Promowanie wzoru rodziny prawidłowo wypełniającej swoje funkcje oraz edukowanie rodzin w zakresie właściwego wypełniania ról rodzicielskich.	2018-2020	MGOPS UM placówki oświatowe placówki kultury świetlice NGOs PPP	- liczba zorganizowanych przedsięwzięć promujących prawidłowo funkcjonującą rodzinę - liczba uczestników podjętych akcji o charakterze edukacyjno-wychowawczym	- zwiększenie kompetencji rodzinnych - zmiana pokutujących stereotypów na temat ról, jakie mają do spełnienia członkowie rodziny, - poprawa i umocnienie wizerunku rodziny
Zwiększenie dostępności poradnictwa specjalistycznego (w tym	2018-2020	MGOPS UM PCPR	- liczba osób i rodzin objętych wsparciem, - liczba udzielonych	- poszerzenie możliwości i poprawa skuteczności wsparcia oferowanego

psychologicznego i prawnego), terapii rodzinnej i mediacji.			porad z uwzględnieniem ich charakteru	rodzinom - poprawa funkcjonowania rodzin wymagających wsparcia
Ustanawianie w przypadku wystąpienia takiej potrzeby rodzin wspierających dla rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz organizowanie dla nich szkoleń.	2018-2020	MGOPS PCPR	- liczba rodzin wspierających oraz liczba rodzin przez nie wspieranych	- poprawa funkcjonowania rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych
Realizowanie środowiskowych programów profilaktycznych służących przeciwdziałaniu i zapobieganiu problemom rodzin.	2018-2020	MGOPS MGKRPA placówki oświatowe placówki kultury NGOs	- liczba i rodzaj programów profilaktycznych służących przeciwdziałaniu i zapobieganiu problemom rodzin - liczba uczestników	- zmiana świadomości społecznej - poprawa funkcjonowania rodzin
Wzmacnianie więzi rodzinnych m.in. poprzez organizowanie pikników rodzinnych i imprez integracyjnych.	2018-2020	UM RM MGOPS placówki oświatowe świetlice jednostki rekreacyjno-sportowe placówki kultury NGOs media lokalne	- liczba imprez - liczba uczestników	- wzmocnienie więzi rodzinnych - budowa dialogu międzypokoleniowego - integrowanie społeczności lokalnej

		Kościół		
Promowanie aktywnych postaw (np. pomocy sąsiedzkiej) wobec rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.	2018-2020	UM RM MGKRPA MGOPS placówki oświatowe NGOs media lokalne Kościół	- liczba i rodzaj podjętych działań	- wzmocnienie więzi społecznych - wzmocnienie poczucia przynależności do społeczności lokalnej rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym
Kontynuacja programów nakierowanych na pomoc rodzinom wielodzietnym oraz rozwijanie systemu ulg w ramach Karty Dużej Rodziny.	2018-2020	UM RM MGOPS placówki oświatowe NGOs	- liczba rodzin objętych Kartą Dużej Rodziny - liczba dzieci w rodzinach	- poprawa funkcjonowania rodzin wielodzietnych
Wspieranie osób samotnie wychowujących dzieci.	2018-2020	UM MGOPS placówki oświatowe	- liczba rodzin niepełnych na terenie gminy objętych wsparciem z systemu pomocy społecznej, - rodzaj podejmowanych działań mających na celu wsparcie osób samotnie wychowujących dzieci	- poprawa bezpieczeństwa socjalnego osób samotnie wychowujących dzieci - podniesienie jakości życia i komfortu osób samotnie wychowujących dzieci - zapewnienie dzieciom wychowującym się w rodzinach niepełnych równych szans życiowych - przeciwdziałanie marginalizacji rodzin niepełnych

CEL OPERACYJNY 2.: Dbłość o prawidłowy rozwój dzieci i młodzieży				
Działania	Termin realizacji	Realizatorzy i partnerzy	Wskaźniki	Zakładane rezultaty
Monitorowanie zapotrzebowania na opiekę przedszkolną w gminie oraz opiekę dla dzieci do lat 3.	2018-2020	UM RM MGOPS	- liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, - liczba dzieci objętych opieką w żłobku lub klubie rodzinnym	- poprawa funkcjonowania rodzin z małymi dziećmi
Podnoszenie poziomu i jakości kształcenia w placówkach oświatowych.	2018-2020	UM placówki oświatowe PPP	- liczba szkoleń i kursów dla nauczycieli - liczba uczestników - liczba i rodzaj pozyskanego wyposażenia dla szkół	- podwyższenie kwalifikacji kadr pedagogicznych - osiąganie lepszych efektów kształcenia - podniesienie poziomu wiedzy uczniów szkół na terenie gminy
Wzbogacanie gminnej oferty edukacyjno-wychowawczej.	2018-2020	UM placówki oświatowe placówki kultury	- liczba i rodzaj zorganizowanych zajęć - liczba uczestników	- podniesienie poziomu wiedzy dzieci i młodzieży
Zapewnienia uczniom pomocy specjalistów (m.in. pedagogów, logopedów, psychologów) w szkołach na terenie gminy.	2018-2020	UM RM placówki oświatowe	- liczba szkół w których dzieci mogą korzystać z pomocy specjalistów - liczba uczniów objętych pomocą	- wyrównywanie szans edukacyjnych - eliminowanie problemów w nauce
Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów niepełnosprawnych.	2018-2020	UM placówki oświatowe	- liczba uczniów objętych nauczaniem indywidualnym - liczba klas integracyjnych	- wyrównywanie szans edukacyjnych - podniesienie poziomu wiedzy dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością

Realizowanie programów profilaktycznych, wspierających wychowanie dzieci i młodzieży.	2018-2020	placówki oświatowe MGKRPA MGOPS PPP	- liczba i rodzaj programów profilaktycznych - liczba uczestników	- kształtowanie prawidłowych postaw życiowych - eliminowanie niekorzystnych zjawisk mających wpływ na rozwój dzieci i młodzieży
Rozszerzenie oferty organizowanych w placówkach oświatowych zajęć pozalekcyjnych.	2018-2020	UM placówki oświatowe	- liczba i rodzaj zajęć - liczba uczestników	- podniesienie poziomu wiedzy dzieci i młodzieży - poprawa atrakcyjności oferty edukacyjnej
Wspieranie uczniów uzdolnionych i utalentowanych.	2018-2020	UM RM placówki oświatowe NGOs MGOPS	- liczba uczniów - rodzaj wsparcia (nagrody, wyróżnienia)	- motywowanie do zdobywania wiedzy - wzmacnianie wizerunku lokalnej oświaty i samorządu lokalnego
Realizowanie działań artystyczno-kulturalnych oraz sportowych adresowanych do dzieci i młodzieży.	2018-2020	UM RM placówki oświatowe placówki kulturalne jednostki sportowe jednostki organizacyjne gminy NGOs	- liczba i rodzaj podjętych działań - liczba uczestników	- poprawa atrakcyjności oferty kulturalnej i rekreacyjno-sportowej - poszerzanie możliwości spędzania czasu wolnego dzieci i młodzieży - integrowanie społeczności lokalnej - stwarzanie warunków do rozwoju zainteresowań

Realizowanie projektów na rzecz dzieci i młodzieży współfinansowanych z funduszy zewnętrznych, np. z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.	2018-2020	placówki oświatowe placówki kultury jednostki sportowo-rekreacyjne MGOPS NGOs	- liczba i rodzaj zrealizowanych projektów - liczba uczestników	- poprawa funkcjonowania dzieci i młodzieży w środowisku zamieszkania
Popularyzowanie idei wolontariatu wśród dzieci i młodzieży, szerzenie wśród nich postaw filantropijnych.	2018-2020	placówki oświatowe placówki kultury MGOPS NGOs	- liczba i rodzaj zrealizowanych działań - liczba wolontariuszy	- wzmacnianie kompetencji społecznych - wzmacnianie solidarności społecznej - kształtowanie właściwych postaw dzieci i młodzieży - poprawa funkcjonowania osób i grup, na rzecz których podejmowany jest wolontariat

CEL OPERACYJNY 3.: Zapewnienie rodzinom i dzieciom bezpieczeństwa zdrowotnego i publicznego.

Działania	Termin realizacji	Realizatorzy i partnerzy	Wskaźniki	Zakładane rezultaty
Promowanie wśród rodzin, dzieci i młodzieży zdrowego stylu życia.	2018-2020	placówki oświatowe i wychowania przedszkolnego jednostki sportowo-rekreacyjne placówki kultury świetlice	- liczba i rodzaj podjętych działań - liczba uczestników	- podwyższenie poziomu świadomości o wpływie stylu życia na stan zdrowia - poprawa kondycji zdrowotnej dzieci i młodzieży

		MGOPS placówki ochrony zdrowia NGOs PPP PSSE		
Przeprowadzanie badań stanu zdrowia dzieci i młodzieży.	2018-2020	UM placówki oświatowe i wychowania przedszkolnego placówki ochrony zdrowia	- liczba zorganizowanych badań - liczba dzieci i młodzieży objętych badaniami stanu zdrowia	- zwiększenie wiedzy na temat kondycji zdrowotnej dzieci i młodzieży - możliwość szybszego reagowania na zagrożenie mające wpływ na stan zdrowia
Podjęmowanie działań w celu poprawy dostępu dzieci i młodzieży do bezpłatnej opieki pielęgniarstwa i stomatologicznej w przedszkolach i szkołach.	2018-2020	UM placówki oświatowe i wychowania przedszkolnego placówki ochrony zdrowia	- liczba i rodzaj podejmowanych działań - liczba dzieci objętych opieką	- poprawa kondycji zdrowotnej dzieci i młodzieży
Organizowanie bezpłatnych badań specjalistycznych dla mieszkańców gminy.	2018-2020	UM placówki ochrony zdrowia	- liczba i rodzaj zorganizowanych badań - liczba uczestników	- możliwość szybszego reagowania na zagrożenia mające wpływ na stan zdrowia - poprawa kondycji zdrowotnej mieszkańców
Podjęmowanie działań mających na celu	2018-2020	ZI MGKRPA	- liczba procedur Niebieska Karta	- zapewnienie bezpieczeństwa

przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i zapobieganie jej skutkom.		MGOPS placówki oświatowe i wychowania przedszkolnego Policja PCPR	- liczba osób i rodzin korzystających z pomocy z powodu przemocy w rodzinie	osobom i rodzinom dotkniętym przemocą - poprawa komfortu funkcjonowania rodzin
Realizowanie programów profilaktyczno- edukacyjnych w zakresie problematyki uzależnień, przemocy w rodzinie oraz przestępczości.	2018-2020	placówki oświatowe MGKRPA ZI MGOPS Policja PPP	- liczba zajęć - liczba uczniów	- podwyższenie świadomości dzieci i młodzieży na temat wpływu uzależnień na zdrowie i życie człowieka - poszerzenie wiedzy o negatywnym wpływie przestępczości na życie społeczne - budzenie wrażliwości na kwestie agresji i przemocy - uczenie umiejętności zachowań w sytuacjach kryzysowych - budowa pozytywnych wzorców zachowań w grupie rówieśniczej i w otoczeniu rodzinnym
Podejmowanie przedsięwzięć edukacyjno-informacyjnych poświęconych	2018-2020	MGKRPA MGOPS ZI UM	- liczba i rodzaj działań - liczba i kategoria adresatów i uczestników objętych	- ograniczanie i eliminowanie niekorzystnych zjawisk z życia społeczności

uzależnieniom, przemocy w rodzinie oraz przestępczości i jej skutkom (akcje, kampanie).		placówki oświatowe placówki kultury jednostki sportowo-rekreacyjne placówki ochrony zdrowia Policja NGOs	działaniami	lokalnej - kształtowanie prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży - pożądane zmiany wrażliwości społecznej i postaw życiowych - poprawa funkcjonowania i kondycji rodzin
Podjęmowanie wśród rodziców działalności edukacyjno-informacyjnej w celu zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom i młodzieży oraz przeciwdziałania patologiom.	2018-2020	placówki oświatowe Policja	- liczba i rodzaj podjętych działań - liczba uczestników	- podniesienie poziomu bezpieczeństwa dzieci i młodzieży - wzrost świadomości rodziców na temat zagrożeń
Współpraca z Policją w zakresie monitorowania i patrolowania obszarów gminy, w których mogą się kumulować zagrożenia mające wpływ na bezpieczeństwo mieszkańców, w tym dzieci i młodzieży.	2018-2020	UM RM Policja	- liczba i rodzaj podjętych działań - liczba podjętych interwencji	- poprawa bezpieczeństwa mieszkańców, rodzin i dzieci - eliminowanie potencjalnych zagrożeń mających wpływ na jakość życia mieszkańców gminy - wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców
Zapewnienie rodzinom,	2018-2020	UM	- liczba zrealizowanych	- poprawa

dzieciom i młodzieży bezpieczeństwa na drodze..		RM	inwestycji drogowych mających wpływ na poziom bezpieczeństwa	bezpieczeństwa rodzin i dzieci - podniesienie komfortu życia mieszkańców
---	--	----	--	---

CEL OPERACYJNY 4.: Integrowanie i doskonalenie lokalnego systemu wsparcia rodzin.

Działania	Termin realizacji	Realizatorzy i partnerzy	Wskaźniki	Zakładane rezultaty
Doskonalenie metod pracy socjalnej oraz jej rozszerzanie poprzez udział w szkoleniach w oparciu o pracę z rodziną i na jej rzecz.	2018-2020	MGOPS PCPR ROPS	- liczba i rodzaj odbytych szkoleń - liczba uczestników - liczba rodzin objętych wsparciem	- podwyższenie poziomu wiedzy i kompetencji pracowników instytucjonalnej pomocy społecznej - podwyższenie skuteczności świadczonej pomocy - osiągnięcie zamierzonych zmian w funkcjonowaniu rodziny
Doskonalenie wiedzy i umiejętności kadr pracujących z rodziną.	2018-2020	MGOPS PCPR ROPS	- liczba i rodzaj odbytych szkoleń - liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny - liczba dzieci w rodzinach	- podwyższenie poziomu wiedzy - poprawa funkcjonowania rodzin i dzieci objętych wsparciem
Integrowanie działań na rzecz rodziny i dziecka w gminie poprzez współpracę jednostek organizacyjnych gminy.	2018-2020	UM RM MGOPS MGKRPA ZI	- liczba i rodzaj podjętych działań - liczba spotkań przedstawicieli poszczególnych	- poprawa efektywności wsparcia rodzin i dzieci w gminie - zapobieganie marginalizowaniu

MGKRPA, placówek ochrony zdrowia, organizacji pozarządowych i Kościoła.		placówki oświatowe i wychowania przedszkolnego placówki kultury jednostki rekreacyjno-sportowe placówki ochrony zdrowia świetlice NGOs Kościół	podmiotów	i wykluczeniu społecznemu rodzin - pobudzanie aktywności społecznej - skuteczniejsze motywowanie do zmiany w rodzinach przeżywających trudności - wzrost poczucia bezpieczeństwa w rodzinach dotkniętych problemami - poprawa kondycji i jakości funkcjonowania rodzin - wzmacnianie potencjału rodzin
Rozwijanie i doskonalenie form współpracy z Prokuraturą Rejonową, Sądem Rejonowym, Policją, Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną.	2018-2020	UM RM MGOPS ZI MGKRPA placówki oświatowe i wychowania przedszkolnego Prokuratura Sąd Rejonowy Policja PCPR PPP	- rodzaj i liczba podjętych działań	- poprawy efektywności wsparcia rodzin i dzieci z terenu gminy - szybsze reagowania na zagrożenia wpływające na prawidłowe funkcjonowanie rodzin i dzieci z terenu gminy

Kontynuowanie działalności Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	2018-2020	UM podmioty, których przedstawiciele wchodzi w skład ZI	- liczba spotkań ZI - liczba grup roboczych - liczba procedur Niebieska Karta	- przeciwdziałanie i zapobieganie zjawisku przemocy w rodzinie - poprawa funkcjonowania rodzin dotkniętych i zagrożonych przemocą
---	-----------	---	---	--

Legenda

UM – Urząd Miejski

RM – Rada Miejska

MGOPS – Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

MGKRPA – Miejsko-Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów

Alkoholowych

ZI – Zespół Interdyscyplinarny ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie

PUP – Powiatowy Urząd Pracy

PCPR – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie

PPP – Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna

ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

PSSE – Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna

NGOs – organizacje pozarządowe

4. REALIZACJA PROGRAMU

4.1. KOORDYNATOR, PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE I PARTNERZY

Koordynatorem programu będzie Kierownik Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Dobrzyniu nad Wisłą. Podmiotami odpowiedzialnymi za realizację działań są: Urząd Miejski, Rada Miejska, Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Miejsko-Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Zespół Interdyscyplinarny ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, placówki opieki nad małymi dziećmi, placówki wychowania przedszkolnego, placówki oświatowe, placówki kultury, jednostki sportowo-rekreacyjne.

Partnerami w realizacji działań są: Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Lipnie, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Lipnie, Powiatowy Urząd Pracy w Lipnie, Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna, ośrodki leczenia uzależnień, specjaliści, placówki ochrony zdrowia, ośrodki wsparcia, grupy samopomocowe, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Policja, Prokuratura Rejonowa, Sąd Rejonowy, kuratorzy sądowi, organizacje pozarządowe, świetlice, Kościół i społeczność lokalna.

4.2. FINANSOWANIE

Źródłami finansowania działań wyznaczonych w Programie będą: budżet samorządowy (gminny, powiatowy, wojewódzki) i centralny, fundusze zewnętrzne, m.in. fundusze strukturalne Unii Europejskiej, inne programy, środki organizacji pozarządowych, środki pozyskane od sponsorów indywidualnych.

4.3. MONITORING, EWALUACJA, SPRAWOZDAWCZOŚĆ

Monitoring programu będzie prowadzony z wykorzystaniem informacji oraz danych ze sprawozdań dostępnych na poziomie gminy, uzyskiwanych od podmiotów i partnerów uczestniczących w realizacji zadań. Celem monitoringu będzie obserwacja zmian ilościowych i jakościowych, jakie pojawiają się podczas realizacji działań. W przypadku stwierdzenia rozbieżności między założeniami a rezultatami, założenia będą weryfikowane i dostosowywane do potrzeb grupy docelowej.

Ewaluacja programu będzie dotyczyła zarówno liczby prowadzonych działań, jak i ich jakości. Zebrane w ten sposób informacje zostaną wykorzystane do opracowania raportu

podsumowującego cały okres realizacji programu, zawierającego wnioski i rekomendacje na przyszłość.

Sprawozdanie roczne z realizacji Programu przedstawi Burmistrzowi Gminy Kierownik Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej do końca marca danego roku kalendarzowego, zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

SPIS TABEL I WYKRESÓW

Tabela 1. Struktura wiekowa ludności gminy w latach 2014-2016	9
Tabela 2. Ruch naturalny ludności gminy w latach 2014-2016	10
Tabela 3. Ruch migracyjny ludności gminy w latach 2014-2016	10
Tabela 4. Zasoby mieszkaniowe będące w posiadaniu gminy w latach 2014-2016	10
Tabela 5. Dodatki mieszkaniowe przyznane w gminie w latach 2014-2016	11
Tabela 6. Bezrobotni w gminie i ich udział w liczbie ludności gminy w wieku produkcyjnym w latach 2014-2016	11
Tabela 7. Stopa bezrobocia w powiecie, województwie i w kraju w latach 2014-2016	11
Tabela 8. Środki finansowe wydatkowane przez MGOPS na pomoc mieszkańcom gminy w latach 2014-2016	13
Tabela 9. Beneficjenci systemu pomocy społecznej w latach 2014-2016	14
Tabela 10. Wybrane powody przyznania pomocy społecznej w gminie w latach 2014-2016	14
Tabela 11. Rodzaje wsparcia udzielanego przez MGOPS w Dobrzyniu nad Wisłą w latach 2014-2016	15
Tabela 12. Asystenci rodziny w gminie w latach 2014-2016	16
Tabela 13. Świadczenia rodzinne przyznane w gminie w latach 2014-2016	17
Tabela 14. Świadczenia alimentacyjne przyznane w gminie w latach 2014-2016	18
Tabela 15. Karta Dużej Rodziny w gminie w latach 2014-2016	19
Tabela 16. Działalność Zespołu Interdyscyplinarnego w gminie w latach 2014-2016	20
Tabela 17. Podmioty wspierające rodziny i dzieci z gminy działające na jej terenie	20
Tabela 18. Działalność PCPR-u w odniesieniu do mieszkańców gminy w zakresie pieczy zastępczej w latach 2014-2016	22
Tabela 19. Jednostki wsparcia spoza gminy	24
Tabela 20. Negatywne zachowania i zjawiska patologiczne występujące w społeczności uczniowskiej w gminie w roku szkolnym 2017/2018	31
Tabela 21. Przypadki patologicznych zachowań i dysfunkcji stwierdzonych w środowisku rodzinnym uczniów w roku szkolnym 2017/2018	31
Wykres 1. Struktura ankietowanych według kryterium płci.	7
Wykres 2. Struktura respondentów według kryterium wieku.	7
Wykres 3. Jakie problemy, niekorzystne zjawiska najbardziej uwidaczniają się w gminie i rzutują na prawidłowe funkcjonowanie rodzin?	25
Wykres 4. W jakich Pani/Pana zdaniem obszarach działania podejmowane na terenie gminy i skierowane do rodzin bądź oferowane im wsparcie są najbardziej niezadowolające?	25
Wykres 5. Jak Pani / Pan ocenia ofertę w zakresie edukacji w gminie, biorąc pod uwagę jej poziom, jakość, zaspokojenie oczekiwań i potrzeb?	26
Wykres 6. Czy Pani / Pana zdaniem oferta opieki przedszkolnej w gminie zaspokaja potrzeby mieszkańców?	26
Wykres 7. Czy Pani / Pana zdaniem oferta opieki w żłobkach w gminie zaspokaja potrzeby mieszkańców?	27
Wykres 8. Jaka Pani / Pan ocenia atrakcyjność i jakość oferta kulturalnej w gminie?	27
Wykres 9. Jaka Pani / Pan ocenia ofertę gminy w zakresie sportu i rekreacji?	28
Wykres 10. Jak Pani / Pan ocenia funkcjonalność i jakość oferty w zakresie ochrony zdrowia w gminie?	28
Wykres 11. Czy czuje się Pani / Pan bezpiecznie w miejscu zamieszkania?	29

UZASADNIENIE

Konieczność opracowania Programu Wspierania Rodziny wynika wprost z art. 176 pkt. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 998 ze zm.).

Dziecko i rodzina wymagają wsparcia oraz szczególnej troski i ochrony, a działalność na ich rzecz powinna koncentrować się przede wszystkim na ochronie praw, wyrównywaniu szans życiowych poprzez ułatwianie dostępu do oświaty, systemu ochrony zdrowia, wypoczynku oraz asekurowaniu w obliczu ryzyka i różnych zagrożeń życiowych.

Program ma na celu wzmocnienie pozycji rodziny i dziecka w gminie poprzez podejmowanie kompleksowych i zintegrowanych działań, które będą realizowane w ramach lokalnego systemu wspierania rodziny.

